

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Medos Komkaitės,
V kurso, Finansų ir mokesčių teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencija Lietuvoje bei iššūkiai
šioje srityje**

**Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing in Lithuania
and Challenges in this Area**

Vadovas: partnerystės prof. dr. Vitas Vasiliauskas

Recenzentė: lekt. dr. Elena Masnevaitė

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame rašto darbe analizuojama finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų, kaip jie suprantami pagal PPTFP reglamentuojančius teisės aktus, taikoma administracinių prevencinių priemonių sistema PPTFP srityje. Nagrinėjimas orientuotas į PPTFP Lietuvoje (įskaitant, bet neapsiribojant, teisinį reguliavimą) ir kai kuriuos reikšmingus iššūkius šioje srityje. Atsižvelgiant į tai, kad teisinis PPTFP reguliavimas apima tiek PP, tiek TF užkardymą, dėmesys teiktas minėtai prevencinių priemonių sistemos analizei iš abiejų nusikalstamų veikų perspektyvos.

Pagrindiniai žodžiai: finansų įstaigos, įpareigotieji subjektai, nusikalstamu būdu įgyto turto legalizavimas, administracinės priemonės.

This paper analyses the system of administrative preventive measures applied by financial institutions and other obliged entities as they are understood in accordance with legislation governing AML/CFT. The examination focuses on AML/CFT in Lithuania (including, but not limited to, legal regulation) and some significant challenges in this area. Given that the legal regulation of AML/CFT includes the prevention of both ML and TF, attention has been paid to the above-mentioned analysis of the system of preventive measures from the perspective of both criminal offenses.

Key words: financial institutions, obliged entities, money laundering, administrative measures.

TURINYS

IŽANGA	2
1. PPTFP LIETUVOJE	6
1.1. PPTFP genezė pasaulyje ir Lietuvoje, vystymasis bei reguliavimo tikslai.....	6
1.2. PP/TF skirtumai ir sąsajumas	9
1.3. PP/TF procesas ir metodai.....	13
1.4. Nacionalinis reguliavimas PPTFP srityje, jo sąveika su ES teise	18
1.5. Priežiūros institucijos PPTFP srityje, jų vaidmuo ir atsakomybės, bedradarbiavimas su finansų rinkos dalyviais kaip perspektyva	22
2. IŠŠŪKIAI PPTFP SRITYJE	29
2.1. Lietuvos pažeidžiamumas PP/TF nusikalstamoms veikoms.....	29
2.2. Tikrųjų savininkų nustatymo svarba ir jų registravimo problematika	33
2.3. Finansų rinkos dalyvių klaidos PPTFP srityje	38
2.4. Informacinių technologijų įtaka teisei PPTFP srityje	42
IŠVADOS	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

IŽANGA

Darbo aktualumas. Nagrinėjama tema trūksta šaltinių lietuvių kalba, o esama literatūra šia kalba yra labiau susieta su pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo (toliau kartu – **PP/TF**, atskirai – atitinkamai **PP** ir **TF**) analize iš baudžiamosios teisės perspektyvos, o ne iš administracinių priemonių sistemos, kurią taiko finansų rinkos dalyviai ir kiti įpareigotieji subjektai, perspektyvos. Europos Sąjungos (toliau – **ES**, **Sąjunga** arba **Bendrija**) teisinis reguliavimas PP/TF prevencijos (toliau – **PPTFP**, o atskirai **PP** prevencija - **PPP**) srityje, taigi ir Lietuvos nacionalinis reglamentavimas, griežtėja. Dėl šios priežasties didėja ir priežiūros institucijų dėmesys į tai, kaip finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams sekasi įgyvendinti PPTFP, dedamos pastangos šviesti privataus sektoriaus dalyvius apie reguliavimo pasikeitimus, PP/TF rizikų lygio modifikaciją ir panašiai. Tai suponuoja poreikį turėti susistemintą informaciją apie bendruosius šios srities bruožus, kurie padėtų finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams sėkmingai įgyvendinti jiems keliamus teisinius reikalavimus. Kompetentingos Lietuvos institucijos, kaip toliau bus nagrinėjama šiame rašto darbe, atkreipia dėmesį į tai, kad kai kurie ūkio sektoriai neturi reikiamo supratimo apie TF rizikas, o subjektų parengtos prevencinės priemonės nėra pritaikytos TF užkardymui. Tai kelia mintį, kad PPTFP pradėta klaidingai sieti tik su PP. Darbo aktualumą lemia ir tai, kad šalis tiek Europoje, tiek tarptautiniu mastu yra tapusi vienu iš „fintech“ įmonių centru (Invest Lithuania, 2021), o toks finansų rinkos plėtimasis žymi ne tik inovatyvios, technologijomis pagrįstos aplinkos kūrimą, bet ir netipinių finansinių paslaugų siūlymą, naujų paslaugų teikimo kanalų panaudojimą, todėl PP/TF rizikos lygį Lietuvoje ilgainiui gali būti sudėtingiau suvaldyti ir jis gali didėti. Ši aplinkybė dar labiau pabrėžia PPTFP, kaip administracinių prevencinių priemonių sistemos, analizės svarbą.

Darbo originalumas. Didžioji dalis magistro darbų nėra visa apimtimi orientuoti į PPTFP ir nagrinėja šią sritį atskirais aspektais be platesnio konteksto. Šis rašto darbas, be kita ko, išsiskiria dėl to, kad (i) yra orientuotas į prevencinių priemonių sistemą, kurią taiko finansų įstaigos ir įpareigotieji subjektai, (ii) nagrinėja pastaraisiais metais PPTFP srityje iškilusias problemas, kurios nėra aptariamose kituose magistro darbuose, (iii) kitaip nei daugelis kitų rašto darbų autorių, analizuoja TF ir tiria priežastingumą, kodėl PP ir TF prevencija užtikrinama tuo pačiu reguliavimu, nors tai yra atskiros nusikalstamos veikos.

Objektas. PPTFP Lietuvoje (įskaitant, bet neapsiribojant, teisinis reguliavimas) ir reikšmingi iššūkiai šioje srityje. Atsižvelgiant į nurodytą objektą, darbe išskiriamos dvi pagrindinės struktūrinės dalys:

- (a) pirmojoje aptariami aspektai, susiję su PPTFP Lietuvoje. Tuo tikslu analizuotos teisinio reguliavimo atsiradimo priežastys, šio reguliavimo tikslai, vertinta ES teisės keitimosi įtaka nacionaliniam reglamentavimui, tirtas priežiūros institucijų vaidmuo PPTFP srityje, aptartos privataus ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimo formos. Šioje dalyje tirti PP/TF sąsajumas ir skirtumai, kad būtų galima įvertinti vienos administracinių prevencinių priemonių sistemos PP/TF užkardyti taikymo tikslumą. PP/TF procesas ir metodai analizuoti kaip būtini suprantant PPTFP esmę;
- (b) antrojoje analizuoti iššūkiai, su kuriais susiduriama ir galimai bus susidurta PPTFP srityje, atsižvelgiant į kompetentingų institucijų pastebėjimus, atliktus tyrimus ir darbo autorės išvadas, kilusias analizuojant šiame magistro darbe naudotus šaltinius.

Darbo tikslas. Aptarti PPTFP Lietuvoje (įskaitant, bet neapsiribojant, teisinį reguliavimą) bei, atsižvelgiant į rašto darbo apimtį, išanalizuoti kai kuriuos reikšmingus iššūkius šioje srityje.

Darbo uždaviniai:

- (a) išanalizuoti nacionalinį reguliavimą PPTFP srityje ir jo bruožus;
- (b) aptarti, kokią įtaką nacionaliniam reglamentavimui turi pokyčiai ES teisiniame reguliavime ir tokių pokyčių kryptis;
- (c) nustatyti Lietuvos pažeidžiamumą PP/TF nusikalstamoms veikoms;
- (d) išsiaiškinti, ar įmanoma visiška finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų veiklos atitiktis PPTFP teisės aktų reikalavimams;
- (e) nustatyti, ar PP/TF rizikos yra dinamiškos ir ar būtina periodinė jų peržiūra bei analizė;
- (f) apžvelgti kai kuriuos sunkumus, pastaraisiais metais kylančius ir galimai kiliančius įgyvendinant PPTFP teisės aktų reikalavimus tiek finansų įstaigoms, tiek kai kuriems kitiems įpareigotiesiems subjektams, tiek pačiai valstybei, jos institucijoms ar kitoms asmenų grupėms, o konkrečiau:
 - (i) susijusius su nacionaliniu ir jungtiniu tikrųjų savininkų registrais;
 - (ii) finansų rinkos dalyvių daromas klaidas;
 - (iii) susijusius su informacinių technologijų įtaka teisei PPTFP srityje.

Tyrimo metodai:

- (a) *lingvistinis metodas* rašto darbe naudojamas siekiant atskleisti sąvokų reikšmę, pavyzdžiui, analizuojant PP/TF sampratas. Taip pat šis metodas taikytas aiškinantis teisės aktuose įtvirtintų nuostatų formuluotes ir stengiantis suprasti jų prasmę;
- (b) *lyginimo metodas*. Šis metodas pasitelktas vertinant skirtingas teisės aktų redakcijas, analizuojant įvairių teisės mokslininkų nuomonę tais pačiais klausimais, jų išdėstytas pozicijas;
- (c) *aprašomasis metodas* taip pat yra naudojamas visose šio darbo dalyse, daugiausia pasitelkiamas norint pilnai atskleisti šio darbo temą ir kylančią problematiką;
- (d) *teleologinis metodas* šiame magistro darbe naudojamas siekiant atskleisti tikruosius teisės aktų leidėjo tikslus, analizuojant teisės aktų nuostatų prasmę ir taikymą;
- (e) *analizės metodas*. Pastarojo metodo pagalba formuluoti samprotavimai, į vieną visumą jungti atskiri faktai taip, kad būtų tinkamai paaiškinta įsisavinta informacija, atspindėtos idėjos ir darbo autorės pozicija;
- (f) *apibendrinimo metodas*. Pasitelkiant šį metodą reziumuota perskaityta literatūra, jis panaudotas dėstant mintis, formuluojant išvadas bei teiginius;
- (g) *istorinis metodas*. Reikalingas analizuojant istorinius aspektus, ypač tam tikrų reiškinių raidą, tiek ES bei nacionalinio reguliavimo pokyčius.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, kad dėl perspektyvos, kuria nagrinėjama šio magistro darbo tema, mokslinės specialiosios literatūros, ypač lietuvių kalba, yra nedaug, svarbiausiu šaltiniu rengiant magistro darbą tapo įvairios juridinės galios Lietuvos Respublikos (toliau – **LR**), ES teisės aktai PPTFP srityje. ES teisės aktų atveju ypatinga reikšmė teikta kovos su PP direktyvoms (toliau tiek vienaskaita, tiek daugiskaita - **KPPD**), kurios, aiškumo tikslais, nurodytos žemiau:

- (a) Tarybos 1991 m. birželio 10 d. direktyva 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo PP (toliau – **Pirmoji KPPD**);
- (b) Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gruodžio 4 d. direktyva 2001/97/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo PP (toliau – **Antroji KPPD**);
- (c) Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. spalio 26 d. direktyva 2005/60/EB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo PP/TF (toliau – **Trečioji KPPD**);
- (d) Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. gegužės 20 d. direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos naudojimo PPTFP, kuria iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 648/2012 ir panaikinama Europos Parlamento ir

Tarybos direktyva 2005/60/EB bei Komisijos direktyva 2006/70/EB (toliau – **Ketvirtoji KPPD**);

- (e) Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. gegužės 30 d. direktyva (ES) 2018/843, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos naudojimo PPTFP ir iš dalies keičiamos direktyvos 2009/138/EB ir 2013/36/ES (toliau – **Penktoji KPPD**);
- (f) Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. spalio 23 d. direktyva (ES) 2018/1673 dėl kovos su PP baudžiamosios teisės priemonėmis (toliau – **Šeštoji KPPD**).

Analizuojant teisinį reglamentavimą kai kuriais aspektais, pavyzdžiui, kiek tai susiję su PPTFP vystymusi Lietuvoje, kartu atliktas ir *travaux préparatoires* vertinimas. Ne mažiau svarbūs tarptautinių organizacijų, Lietuvos priežiūros institucijų minkštosios teisės (angl. *soft law*) šaltiniai, kurių pagalba paaiškinamos sudėtingos teisės aktų formuluotės, nuostatų taikymas, pateikiami praktiniai pavyzdžiai, leidžiantys atlikti išsamesnę teisės aktų turinio analizę, remiantis patikimais teisės šaltiniais.

1. PPTFP LIETUVOJE

1.1. PPTFP genezė pasaulyje ir Lietuvoje, vystymasis bei reguliavimo tikslai

PP/TF yra dažnai drauge vartojamos sąvokos, žinomos tarptautiniu lygmeniu dėl šių nusikalstamų veikų pavojingumo ir padaromos žalos. Jau vien remiantis Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro atlikto tyrimo ataskaitos duomenimis, 2009 m. nusikalstamu būdu įgytų pinigų, kurie vėliau legalizuoti, suma gali siekti maždaug 1,6 trilijono dolerių per metus arba 2,7 proc. viso pasaulio bendro vidaus produkto (toliau – **BVP**) (Jungtinės Tautos: Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras, 2011, p. 7). Siekiant suprasti priemonių, skirtų PP/TF užkardymui, visumą, lygiai taip pat svarbu suprasti ir šių priemonių atsiradimo priežastis, kad aiškesniu taptų reguliavimo įtvirtinimo tikslas ir idėjos, kuriomis toks reguliavimas yra pagrįstas.

Pirmiau pasaulyje pasklido atgarsiai apie PP metodus ir šis procesas buvo susietas su organizuotu nusikalstamumu bei Čikagos gangsterių lyderio Alfonso Kaponės vardu. Pastarasis, reaguodamas į 1920 m. Prohibiciją (dar vadinamą sausuoju įstatymu), galiojusią Jungtinėse Amerikos Valstijose ir draudusią alkoholio gamybą, importą, transportavimą bei pardavimą, nusprendė iš neteisėtos alkoholio prekybos gautas pajamas paslėpti po jo išvystytu skalbyklų verslu. Kaip pastebi A. Gutauskas, tokio metodo tikslas – sumaišyti neteisėtai gautas pajamas su teisėtai gautomis (Gutauskas, 2007, p. 63). Svarbu tai, kad veikė ir daugiau nusikaltėlių, kovojusių dėl įtakos ir valdžios, kurie panašiu būdu slėpdavo pajamas ir turtą, gautą iš neteisėtos veiklos, pavyzdžiui, lošimų, prostitucijos, reketo (Richards, 1998, p. 6). Taigi PP žodžių junginio konstrukcija apibūdino atvejus, kada yra stengiamasi nuslėpti pajamų, turto šaltinį ir sukurti iliuziją neva jis yra gautas teisėtu būdu. Žinoma, savo esme PP buvo ir yra kur kas labiau kompleksiškas bei pavojingas. Pavyzdžiui, įprastai PP taip pat reikšdavo ir atliktą finansinį nusikaltimą - jau minėtas Alfonsas Kaponė 1932 m. buvo pripažintas kaltu dėl mokesčių vengimo (Richards, 1998, p. 121), nes nusikaltėliai negalėdavo deklaruoti neteisėtai gautų pajamų, deklaruodavo jų mažiau ir ieškojo kitokių būdų ne tik neatskleisti paties nusikaltimo fakto, bet ir kaip įmanoma labiau pasipelnyti. Ilgainiui išryškėjo ir PP sąryšis su terorizmu, nes ypač po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių Jungtinėse Amerikos Valstijose, kai teroristiniai išpuoliai tapo tarptautiniu rūpesčiu, buvo suprasta, kad įvykdžius PP galima toliau sėkmingai finansuoti teroristus (Kumar, 2012, p. 115), kas yra išsamiau nagrinėjama kitoje šio rašto darbo dalyje (žr. 1.2 poskyrį). Taigi tiek PP, tiek TF reiktų suprasti kaip, visų pirma, smerktiną, pavojingą, keliantį grėsmę teisiniams gėriams ir nuo visuomenėje priimtino nukrypstantį

elgesį, todėl reikalaujanti priemonių jam pažaboti. Aptariamo elgesio ypatybė ta, kad jis yra neišvengiamas ir vyksta įvairiose pasaulio dalyse, todėl tik individualus valstybės vertinimas gali padėti atsakyti, kaip toje šalyje PP/TF atsirado, vystosi ir pasireiškia, koks prevencinis teisinis mechanizmas yra reikalingas.

Lietuvoje dėmesys PPTFP, pirmiausia, yra susijęs su istoriniais įvykiais, o konkrečiau – LR nepriklausomybės atkūrimu ir šalies integracija į ES. Baudžiamosios teisės srityje jau 1993 m. sausio 28 d. LR Seimo priimto įstatymo Nr. I-57 pagrindu LR baudžiamąjį kodeksą (toliau – **LR BK**) papildžius 162⁵ straipsniu, baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta už neteisėtas finansines operacijas nustatant, kad finansinių operacijų su nusikalstamu būdu įgytomis lėšomis vykdymas, taip pat tokių lėšų naudojimas komercinei, ūkinei veiklai – baudžiamas (kas gali būti laikoma šiuo metu galiojančio LR BK 216 straipsnio ištakomis) (Denovagis, 2015, p. 23). Visgi atskirai imta vystyti reguliavimą, nukreiptą ne į baudimą, o į prevenciją ir manipuliacijų tam tikrais ūkio sektoriais sustabdymą. Taigi 1997 m. buvo priimtas ir 1998 m. įsigaliojo LR pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (toliau – **PPTFPĮ**)¹ (LR PP ir..., 1997) kuriam parengti buvo sudaryta 12 kompetentingų asmenų darbo grupė (Dėl darbo grupės PP..., 1996). Buvo svarstyti keli šio įstatymo projektai, nes pirmasis nebuvo pakankamai išsamus ir susilaukė LR Seimo Juridinių skyriaus kritikos (Dėl LR PP..., 1997). Antrasis aptariamo įstatymo projektas atspindėjo daugumą pastarojo skyriaus pastabų (LR PPP..., 1997). Analizuojant abu įstatymo projektus galima pastebėti, kad šiuo laikotarpiu daugiausia dėmesio skirta institucijų sąrangai, iš kurių svarbiausia kompetencija priskirta Mokesčių policijai prie LR vidaus reikalų ministerijos (įsigaliojus LR finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymui (toliau – **FNTTI**) (LR FNTTI, 2002), pavadinimas pakeistas į Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos (toliau – **FNTT**)) ir Lietuvos bankui (toliau – **LB**), pranešimui apie įtartinas operacijas, kliento tapatybės nustatymui, taip pat galima išvelgti naudos gavėjo, įpareigotųjų subjektų sąvokų užuomazgą², įtvirtinti įstatyminiai informacijos saugojimo terminai. Visgi visumoje

¹ Darbo autorė pastebi, kad iš pradžių PPTFPĮ pavadinime neminimas TF, nes, kaip toliau nagrinėjama šiame rašto darbe, PP ir TF sąryšis buvo suprastas kiek vėliau. PP ir TF sąsajumas atskleistas Trečiajame KPPD (žr. 1.2 ir 1.4 poskyrius).

² Įstatymo projektuose ir vėliau - pirmojoje pačio įstatymo redakcijoje - nurodoma, kad turi būti nustatyta kliento ir jo atstovo tapatybė, kas yra dabar galiojančiame reguliavime įtvirtintos naudos gavėjo sąvokos sudėtinė dalis, nes pagal dabartinį teisinį reguliavimą naudos gavėju, be kita ko, pripažįstamas fizinis asmuo, kurio vardu yra vykdomas sandoris ar veikla. Kiek tai yra susiję su įpareigotųjų subjektų sąvoka, pirmajame LR PPP įstatyme atkreiptas dėmesys į notarus ir nustatyta jų įstatyminė pareiga informuoti Mokesčių policiją prie LR vidaus reikalų ministerijos, kai yra tvirtinamas sandoris, kurio suma suma viršija 50 000 litų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, arba apie įtartinus atvejus. Pastebėtina, kad pagal šiuo metu galiojantį reguliavimą, įpareigotųjų subjektų sąvoka apima net 13 kategorijų asmenų, tarp kurių yra ir notarai.

įstatymo tekstas gana abstraktus, kai kurių nuostatų praktinis įgyvendinimas sunkiai įsivaizduojamas, pavyzdžiui, teisės akte įvardytos keturios institucijos, atsakingos už PPP priemonių įgyvendinimą, tačiau, kokias funkcijas atlieka, kokias pareigas prisiima ir teises įgyvendina yra aišku tik tiek, kiek tai susiję su Mokesčių policija prie LR vidaus reikalų ministerijos. Vis dėlto natūralu, kad atkūrus nepriklausomybę yra sudėtinga sukurti teisinį pagrindą PPTFP srities reguliavime nepalikant koreguotinų aspektų.

Dėl LR tikslo prisijungti prie Bendrijos ir šio tikslo įtakos paminėtina, kad LR 1995 m. gruodžio 8 d. pateikė oficialią paraišką tapti ES nare (Dėl Seimo Europos reikalų komiteto..., 1999), todėl buvo svarbu sukurti teisinę bazę, kuri derintųsi su ES teise. Tai paaiškina, kodėl LB valdybos nutarime „Dėl pinigų plovimo prevencijos metodinių rekomendacijų“ (toliau – **Rekomendacijos**) (Dėl PPP metodinių..., 1997) eksplicitiškai nurodoma, kad ir aptariamasis PPP įstatymas buvo parengtas įgyvendinant Pirmąją KPPD (Direktyva 91/308/EEB dėl finansų sistemos., 1991). Šios direktyvos turinio analizė padeda atskleisti ir nacionalinio reglamentavimo įtvirtinimo tikslus, tarp kurių, be kita ko, kovoti su PP kaip tarptautinį elementą turinčiu nusikaltimu, keliančiu grėsmę finansų sistemos stabilumui, pasitikėjimui šia sistema, pasitikėjimui kitų profesijų atstovais, valstybėms nustatant tinkamą reguliavimą, proporcingas priemones ir sankcijas. ES teisė tapo ir iki pat šios dienos yra gairėmis, standartu, kuriant ir tobulinant nacionalinį reguliavimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ES lygmeniu prevencinių priemonių sistema ne iškart apėmė ir TF prevenciją, kas atitinkamai atsispindėjo ir LR teisėje, visgi šiai dienai valstybės kiekviena atskira ir tuo pačiu drauge siekia didelio, tarptautinę svarbą įgavusio bendro tikslo – tiek PP, tiek TF užkardymo.

Iš išdėstyto aukščiau gali susidaryti įspūdis, kad PPTFP yra susijusi išskirtinai su baudžiamąja teise, tačiau būtina atkreipti dėmesį į finansų rinkos vaidmenį šiame kontekste. Reikia suprasti, kad PP/TF yra tęstiniai nusikaltimai, o valstybių pagrindinis tikslas yra, jei ne visiškai eliminuoti galimybę juos įvykdyti, tai bent jau kaip įmanoma anksčiau pastebėti. Analizuojant šias nusikalstamas veikas iš juos sudarančių stadijų perspektyvos, galima pastebėti, kad finansų rinkos dalyvių teikiamų paslaugų panaudojimas nurodytiems nusikaltimams atlikti dominuoja viso proceso metu, įskaitant pradinį etapą. Nusikaltėlių teikiama reikšmė finansų rinkai suponuoja, kad yra reikalinga lygiavertė valstybės reakcija ir požiūris į šį ūkio sektorių. Tai paaiškina, kodėl, pavyzdžiui, kartu su šioje rašto darbo dalyje nagrinėjamu PPP įstatymu, LB buvo nustatyta įstatyminė pareiga parengti Rekomendacijas, kurių paskirtis, kaip nurodoma pačioje pirmoje Rekomendacijų redakcijoje, padėti kredito įstaigoms savo veikloje tinkamai įgyvendinti teisės aktų

reikalavimus, kurie užkirstų kelią PP *per* LR veikiančias kredito įstaigas. Tai atskleidžia (i) suvokimą, kad kredito įstaigos vertinamos kaip nusikaltėlių pasitelkiamas įrankis legalizuoti nusikalstamu būdu gautas pajamas, turtą, (ii) kad LR buvo kuriama teisinių priemonių sistema, apimanti įvairių LR institucijų ir privataus sektoriaus įtraukimą. V. Vaškelaitis taip pat pastebi, kad PPP priemonių sistemos būtinybė susijusi tiek su jau minėtu LR siekiu tapti ES nare, tiek su noru užtikrinti *savo* finansų – kredito sistemos stabilumą, vengiant nusikalstamu būdu įgyto turto legalizavimo. Šios sistemos tikslas yra žvalgybinės informacijos rinkimas finansų srityje, jos analizė ir, prireikus – įstatyminė reakcija į neigiamus procesus (Vaškelaitis, Nienius, 2003, p. 73). Anot A. Gutausko, pats PPTFPĮ yra orientuotas labiau į finansų rinkos dalyvius, o ne baudžiamosios justicijos pareigūnus, taikančius teisės normas. Jo nuomone, įstatyme yra numatytos daugiau administracinės priemonės (Gutauskas, 2007, p. 64). Šią išvargą patvirtina ir tai, kad minėtose LB rekomendacijose taip pat nurodoma, jog kredito įstaigos darbuotojas neturi nustatyti, ar kliento veikoje yra nusikaltimo sudėtis, nes tai privalo atlikti Mokesčių policija prie LR vidaus reikalų ministerijos. Be to, jau pirminėje Rekomendacijų versijoje įvardijami tokie principai kaip „Pažink savo klientą“ ir „Žinokite, kokia veikla užsiima jūsų klientas“, kurių svarba yra akcentuojama ir šiandieną ir kurių pagrindu finansų rinkos dalyviai renka, kaupia, dalijasi informacija idant būtų užtikrintas savalaikis reagavimas, būtinas sunkių nusikaltimų įvykdymui sukliudyti.

Taigi tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje PP bendrąja prasme turėtume suprasti kaip nusikalstamą veiką, kai turtui, pajamoms, įgytiems nusikalstamu būdu, dirbtinai siekiama suteikti legalumo požymį, nors nei minimas turtas, nei pajamos iš tiesų taip ir netampa teisėtais. Ši rafinuota apgaulė ir normalaus finansų sistemos veikimo iškreipimas ir lemia PP pavojingumą, mūsų visų, kaip vienu ar kitu būdu dalyvaujančių finansų sistemoje, interesų pažeidimą. PP ir TF sąsajumas istoriškai buvo suprastas kiek vėliau, todėl tiek pasauliniu, tiek LR lygmeniu iš pradžių turėjome reguliavimą, orientuotą į PP sustabdymą, kuris vystėsi keliomis kryptimis, įskaitant, bet neapsiribojant – finansų rinkos dalyviams privalomų taikyti administracinių priemonių nustatymą, kurio tikslas – eliminuoti PP (o vėliau – ir TF) ir sutrukdyti nusikaltėlių interesus iškelti aukščiau likusiųjų.

1.2. PP/TF skirtumai ir sąsajumas

Nors PP ir TF sąvokos vartojamos kartu, teisės aktuose tai yra dvi atskiros nusikalstamos veikos, iš kurių kiekviena individualiai užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Taigi kyla pagrįstas klausimas dėl to, kodėl paties įstatymų leidėjo šiuo metu galiojančiame PPTFPĮ yra vartojama tokia žodžių samplaika kaip PPTFP, kurios lingvistinis aiškinimas tarsi

suponuoja išvadą, kad tokia pat prevencinių priemonių sistema galima užkardyti dvi skirtingas nusikalstamas veikas. Atsižvelgiant į tai, aktualia tampa PP ir TF panašumų ir skirtumų analizė. Tikslinga paminėti, kad turint mintyje šio rašto darbo apimtį, žemiau aptariama PP ir TF samprata, nurodytų būtent PPTFPĮ, lyginamoji analizė.

Pirmiausia pažymėtina, kad TF sampratos kilmė neturėtų būti tapatinama su PP apibrėžimo ištakomis, nes tai yra du atskirai formavęsi reiškiniai. A. Paukštė nurodo, kad terorizmo istorijai jau 2000 metų ir terorizmo apraiškų galime aptikti dar Senovės Romos istorijoje (Paukštė, 2004, p. 70). Visgi tiksliai TF pradžios užuomazgas kiek sudėtinga įvardyti jau vien todėl, kad iki šios dienos nėra vieningos terorizmo sąvokos, kuri būtų taip pat aiškinama visose valstybėse. Šią problematiką rodo ir teisės aktų gausa, nes galioja tiek bendresnio pobūdžio tarptautiniai teisės aktai, apibrėžiantys terorizmą (pavyzdžiui, 1997 m. Strasbūre pasirašyta Europos konvencija dėl kovos su terorizmu), tiek sektorinės tarptautinės sutartys, uždraudžiančios konkrečias terorizmo formas (tarp kurių tokios kaip: (i) Konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivio grobimu, sudaryta 1970 m. gruodžio 16 d. Hagoje, (ii) Konvencija dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugą, sudaryta 1971 m. rugsėjo 23 d. Monrealyje, (iii) Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir bausmės už juos, priimta Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1973 m. gruodžio 14 d.) (Vasiliauskiene, 2014, p. 32). Dėl to reikšminga PPTFPĮ įtvirtinta blanketinė norma, kuria nukreipiama į 1999 m. gruodžio 9 d. Tarptautinės konvencijos dėl kovos su TF (toliau – **Konvencija**) (Tarptautinė konvencija dėl kovos su..., 1999) 2 straipsnį, kaip nurodantį, kas turėtų būti laikoma TF aptariamo PPTFPĮ prasme. Šiame Konvencijos straipsnyje terorizmas apibrėžiamas gana abstrakčiai (Vasiliauskiene, 2014, p. 36):

- (a) pirmiausia yra referuojama į Konvencijos priedą, kuriame įvardytos kai kurios tarptautinės sektorinės sutartys;
- (b) terorizmu taip pat laikytina bet kuri kita veika, kuria siekiama civilio gyventojų ar bet kurio kito asmens, kuris aktyviai nedalyvauja karo veiksmuose ginkluoto susidūrimo metu, mirties arba padaryti jam sunkų kūno sužalojimą, kai tokia veika dėl jos pobūdžio ar aplinkybių siekiama įbauginti gyventojus arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti kokį nors veiksmą arba susilaikyti nuo jo.

Pirmiau nurodyta demonstruoja, kad TF samprata PPTFPĮ prasme pasižymi įvairialypiškumu, o jos abstraktumą lemia tai, kad terorizmo sąvokai suprasti reikalinga atskira analizė tam tikrais aspektais, pavyzdžiui, dėl ginkluoto susidūrimo, sunkaus kūno sužalojimo koncepcijų. Taigi PP ir TF atskyrimas PPTFPĮ yra racionaliai grindžiamas ne

tik skirtingomis pačių reiškinių ištakomis, bet taip pat ir skirtingu teisiniu pagrindu iš kurių kyla šios sampratos, nes kaip turėtume suprasti PP PPTFPĮ prasme yra nurodyta pačiame įstatyme (šiuo metu galiojančio PPTFPĮ 2 straipsnio 17 dalis), todėl TF ir PP negalima vertinti kaip neatsiejamų ir sudarančių nedalomą visumą.

Ne mažiau svarbiu aspektu lyginant PP ir TF yra žodžio „finansavimas“ tyrimas ir tai, kokiais bruožais jis išsiskiria vertinant PPTFPĮ reguliavimo rėmuose. Kaip nurodoma žodyne, pats žodis „finansavimas“ turėtų būti suprantamas kaip finansų teikimas, o „finansai“ apibrėžiami kaip pinigai, lėšos (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2015). Vadinasi, bendraja prasme TF turėtume suprasti kaip pinigų, lėšų rinkimą ir skyrimą terorizmui, kurio sąvoka jau aptarta aukščiau. Visgi tai yra kiek labiau įvairiapusiška samprata jau vien todėl, kad Konvencijos 1 straipsnyje yra įtvirtintas lėšų apibrėžimas - tai bet kokios rūšies materialus ar nematerialus, kilnojamasis ar nekilnojamasis, *nesvarbu kaip įgytas* turtas, ir teisiniai dokumentai ar bet kokie kiti dokumentai, įskaitant elektroninius ar skaitmeninius, patvirtinantys nuosavybės ar turtines teises į tokį turtą, įskaitant, tačiau ne tik, banko kreditus, kelionių čekius, banko čekius, pašto perlaidas, akcijas, vertybinius popierius, obligacijas, vekselius, akredityvus. Šiuo atveju pastebimas žymus TF skirtumas nuo PP, nes cituojamas Konvencijos tekstas atskleidžia, kad TF atveju nėra svarbu, koku būdu, t. y. teisėtu ar neteisėtu, yra gautos lėšos terorizmui finansuoti. Tai esmingai skiriasi nuo PP sąvokos, pateiktos PPTFPĮ, kuria pabrėžiama, kad PP konstatuoti būtina, kad lėšos būtų gautos iš nusikalstamos veikos ar dalyvaujant nusikalstamoje veikoje. Taigi lėšų kilmės pobūdis yra dar vienas kriterijus akivaizdžiai leidžiantis atriboti PP nuo TF.

Galima išskirti ir daugiau PP/TF skirtumų, pavyzdžiui, tai, kad abiejais atvejais skiriasi motyvas ir tikslas, dėl kurių vykdomi šie nusikaltimai. Terorizmo atveju motyvai yra visada ideologiniai, o tikslai, kylantys ideologijos pagrindu, galimi įvairūs, pavyzdžiui, politiniai, kariniai, etniniai, religiniai (Paukštė, 2004, p. 74). Taigi ir lėšų rinkimas, skyrimas terorizmui sietinas su šiomis terorizmo savybėmis. Suprantant terorizmo esmę yra paprasčiau atpažinti galimą TF įvykdymą, pavyzdžiui, sekant politinę situaciją regione ir pastebėjus ekstremistinių judėjimo apraiškų paplitimą, tikslinga būtų reaguoti į tai stiprinant prevencines priemones, naudojamas finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų. Ideologiniai motyvai nebūdingi PP, nes šiuo atveju nusikaltėliai yra labiau orientuoti į stabilaus neteisėto verslo įtvirtinimą. PP vykdančios nusikaltėliai dažniau siekia piktnaudžiauti sistema ir išnaudoti tam tikrus privataus ir viešojo sektoriaus trūkumus, nusikaltėliai įprastai nesprendžia ir neturi intereso spręsti politinių, ekonominių ar panašaus pobūdžio valstybės problemų (Krieger, Meierrieks, 2011, p. 14). PP/TF atskyrimas, kiek

tai susiję su motyvais ir tikslais, yra svarbus dėl to, kad jais yra apibūdinamas PP/TF turinys, kurį suprantant galima atidžiau stebėti savo klientus, suvokti jų veikimo motyvaciją, paprasčiau atpažinti įtartinus sandorius ir operacijas. Nurodyta suponuoja dar viena išvadą - nustatant TF riziką, kitaip nei PP atveju, reikalinga turėti geopolitinių žinių, suprasti tarptautiniu mastu vykstančius reiškinius.

Vis dėlto aktuali išlieka klausimas, kodėl įstatymų leidėjas yra pasirinkęs vartoti PP ir TF sąvokas taip tarsi tarp jų egzistuočių sąsajumas. Pažymėtina, kad nepaisant reikšmingų požymių, pagal kuriuos šios dvi nusikalstamos veikos gali būti atskirtos, tam tikrais atžvilgiais šie procesai veikia vienas kitą. Bene svarbiausias PP ir TF ryšys yra tas, kad jei yra sugebama nusišalinti neteisėtą lėšų kilmę, tai išlieka galimybė tokias lėšas toliau panaudoti ir TF, užtikrinant tam tikrą anonimiškumo laipsnį, nes kartu slepiamas ir lėšų judėjimas. Taip pat yra galimos įvairios nusikaltėlių, vykdančių PP, ir teroristų bendradarbiavimo formos, pavyzdžiui, asociacijos, aljansai. Lygiai taip pat reikšminga ir galimybė, kad PP evoliucionuos į TF ir atvirkščiai. Tai nėra tiek viena nuo kitos nutolusios nusikalstamos veikos, nes joms įvykdyti taikomos panašios organizacinės priemonės, būdingas vaidmenų pasiskirstymas. Be to, net ir motyvacija ar tikslai, kuriais aiškinama PP ir TF esmė, ilgainiui gali kisti ir, pavyzdžiui, kai kurios nusikalstamos grupuotės gali imti demonstruoti politinę motyvaciją, o teroristų grupės lygiai taip pat gali siekti nusikalstamu būdu gauto pelno, naudodamiesi politine retorika tik kaip priedanga (Krieger, Meierrieks, 2011, p. 12-14). PP ir TF sąveiką taip pat rodo Trečioji KPPD (Direktyva 2005/60/EB dėl finansų sistemos..., 2005), kurios pagrindu atsirado TF sąvoka ir iškelta TF svarba, kiek tai yra susiję su administracinių prevencinių priemonių nustatymu. Joje pabrėžiama, kad rimta grėsmė kredito įstaigų ir finansų įstaigų tvirtumui, vientisumui ir stabilumui bei pasitikėjimui visa finansų sistema gali iškilti dėl nusikaltėlių ir jų bendrininkų pastangų paslėpti nusikalstamu būdu gautų pajamų kilmę arba teisėtai ar neteisėtai gautas lėšas skirti terorizmo tikslams. Piktnaudžiavimas finansų sistema, siekiant nusikalstamu būdu arba netgi teisėtai gautus pinigus skirti terorizmo tikslams, kelia aiškų pavojų finansų sistemos vientisumui, tinkamam funkcionavimui, reputacijai ir stabilumui. Direktyvoje nurodoma, kad reikia išplėsti jos prevencijos priemones, kad apimtų ne tik manipuliacijas nusikalstamu būdu gautais pinigais, bet ir pinigų ar turto kaupimą terorizmo tikslais. Vadinas, toks pat prevencinių priemonių taikymas tiek PP, tiek TF gali būti pateisintas tiek dėl to, kad tai gali būti (bet ne visais atvejais yra) kartu vykdomos arba viena kita virstančios nusikalstamos veikos, tiek dėl to, kad egzistuoja tam tikrų teisinių gėrių, į kurias jomis kėsiniama, bendrumas.

PP ir TF skirtumus bei bendrybes būtina analizuoti kartu, aiškinantis, ar yra pakankamai argumentų taikyti tą patį teisinį reguliavimą, o konkrečiau – PPTFPĮ, iš pažiūros visiškai skirtingų nusikaltimų prevencijai. Vertinant pirmiau išdėstytą analizę, darytina išvada, kad egzistuoja loginis ir mokslinio lygmens paaiškinimas, pašalinantis abejones dėl vienos prevencinių priemonių sistemos įtvirtinimo. Tiek PP, tiek TF kenkia tinkamam finansų sistemos veikimui, nusikaltėliai piktnaudžiauja šiuo ir kitais ūkio sektoriais, kuriuos atstovauja įpareigotieji subjektai. Svarbu paminėti, kad PP/TF nėra vienintelės nusikalstamos veikos, trikdančios finansų sistemos veikimą, tačiau būtent PP/TF atveju gali būti labai sunku susekti, kaip viena iš minimų veikų virsta kita, pavyzdžiui, legalizavus neteisėtu būdu gautas pajamas, naudojantis finansų rinkos dalyvių ar kitų įpareigotųjų subjektų teikiamomis paslaugomis, lėšos yra pervedamos į asmenų, susijusių su ketinamu įvykdyti teroru aktu, sąskaitą. Vis dėlto PP/TF atribojimas yra būtinas tam, kad būtų suprasta, jog, be kita ko, PP ir TF skirtumai lemia, jog šios veikos gali skirtingai pasireikšti, o tai taip pat reiškia skirtingų atpažinimo metodų panaudojimą ir netgi gali kelti diskusiją dėl labiau diferencijuotų priemonių taikymo atskirais atvejais. Paminėtina, kadangi nacionaliniame reguliavime iš esmės nėra įtvirtintos pagal PP/TF skirtumus diferencijuotos prevencinės priemonės, šią pareigą savarankiškai turėtų įgyvendinti asmenys, privalantys laikytis PPTFP reguliuojančių teisės aktų – finansų rinkos dalyviai ir įpareigotieji subjektai. Aptariama taikytinų PPTFP priemonių visuma turi būti tokia, kad būtų galima suvaldyti PP ir TF rizikas kiekvieną individualiai, tiek kad būtų galima reaguoti į atvejus, kai šie nusikaltimai yra vykdomi kartu.

1.3. PP/TF procesas ir metodai

Visapusiškam PP/TF tyrimui yra reikalinga suprasti, koku principu veikia teisės pažeidėjai, norėdami atlikti šiuos nusikaltimus. Nors, kaip bus toliau detalizuota šiame rašto darbe, veikimo būdai galimi įvairūs, tačiau yra bendri proceso požymiai, kurie būdingi tiek PP, tiek TF. Abiejais atvejais įprastai procesas yra skirstomas į žemiau nurodytas tris stadijas, sekančias paėiliui:

- (a) įtraukimo (angl. *placement*). Šioje pirminėje stadijoje svarbiausiu aspektu yra iš neteisėtos veiklos gautas lėšas „patalpinti“ į finansų sistemą (įprastai per finansų įstaigas) (Schott, 2006, p. I-7), t. y. yra žengiamas pirmasis žingsnis kuriant turto, pajamų teisėtumo įvaizdį, pasinaudojant pačios finansų sistemos patikimumu, kas tarsi reiškia pasinaudojimą nerašyta prezumpcija, kad šioje sistemoje cirkuliuojantis turtas, pinigai yra teisėti. Pastebėtina, kad įtraukimas galimas ir naudojantis kitais rinkos žaidėjais, pavyzdžiui, lošimų namais, parduotuvėmis, valiutos keityklomis ir

kitais tiek šalyje veikiančiais, tiek užsienio verslais (Salehi *et al.*, 2017, p. 10085). Kiek tai susiję su tuo, *kaip* nusikaltėliai naudojami atskirais ūkio sektoriais, pavyzdžiai veiksmy, kurie yra atliekami įtraukimo stadijoje: pinigų formaliems asmenims, tarpinėms įmonėms pervedimas, pinigų išgryninimas, mainų sandorių vykdymas, fiktyvios apyvartos vystimas, didelės vertės prekių (tokių kaip meno kūriniai, antikvariniai daiktai, taurieji metalai) pirkimas (Šlepetys, 2010, p. 262). Taigi pagrindiniai šioje stadijoje priimami sprendimai susiję su: (i) aplinkos, parankiausios PP/TF įvykdymui, nustatymu konkrečiomis aplinkybėmis, (ii) pasirinktos aplinkos ryšių su finansų sistema įvertinimas ir tos aplinkos trūkumų panaudojimas PP/TF įvykdyti;

- (b) sluoksniavimo (angl. *layering*). Šiame etape nusikaltėliai stengiasi atitolinti lėšų, vertybinių popierių ar kitokio turto susiejimą nuo neteisėtos jo kilmės. Tikslas yra veikti tokiu būdu, kad būtų kuo sudėtingiau nustatyti ir atskleisti nusikaltimą (Salehi *et al.*, 2017, p. 10085). Tai iš esmės susiję su lėšų ar turto formos keitimu ir finansinių operacijų grandinėmis, kurios padeda nuslėpti tiek kilmę, tiek kam turtas priklauso nuosavybės teise. Darbo autorės vertinimu, sluoksniavimo stadiją dar būtų galima apibūdinti kaip sąmoningų veiksmy atlikimą, stengiantis sumažinti tikimybę, kad teisėsaugos institucijos ar kiti subjektai atskleis įvykdyto pirminio nusikaltimo faktą ir tai, kad iš jo yra gautos tam tikros lėšos, turtas;
- (c) integracijos (angl. *integration*). R. Šlepetys pastebi, kad trečiąją stadiją galima suprasti kaip tai, jog „išvalytas“ kapitalas grįžta nusikaltėliui piniginių lėšų, turto ar turtinių teisy pavidalu (Šlepetys, 2010, p. 263). Taigi lėšos, turtas tampa legaliais ir yra investuojami į legalią ekonomiką (Gutauskas, 2007, p. 64). Integracijos metu gali būti atliekami tokie veiksmai: fiktyvių nekilnojamojo turto sandorių sudarymas, fiktyvūs prekių eksporto – importo sandoriai, sandoriai padidintomis ar sumažintomis kainomis, terminuotųjų piniginių indėliu padėjimas (Šlepetys, 2010, p. 263). Visgi šios teisės mokslininkų įžvalgos yra susijusios su PP, o štai TF atveju, integracijos stadijoje yra svarbu paskirstyti lėšas teroristams ir juos palaikančioms organizacijoms (Schott, 2006, p. I-9). Šioje stadijoje vėlgi atsiskleidžia PP/TF tikslo skirtumai, nes PP atveju integracija sietina su neva teisėto turto sukūrimu ir jo panaudojimu kitoms ūkinėms operacijoms, sandoriams, o štai TF atveju integracija gali būti suprantama kaip sėkmingas finansavimo suteikimas terorizmui įgyvendinti, jo ideologijai palaikyti.

Darbo autorė pastebi, kad pačiu pavojingiausiu patiems nusikaltėliams laikytinas įtraukimo etapas, kuomet kyla didžiausia rizika, kad nusikaltėlis bus identifiкуotas ir suveiks finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų taikomas prevencinis mechanizmas. Pirmojoje PP/TF stadijoje taip pat yra tarsi testuojamos taikomos PPTFP priemonės ir nuo jų veiksmingumo nemaža dalimi priklauso, ar nusikaltimo vykdymas pasieks sekančius etapus.

Nepaisant nurodyto bendrumo, t. y. proceso skaidymo į stadijas, PP/TF įvertinus atskirai, galima aiškiai pastebėti, kad tai absoliučiai skirtingai pasireiškiantys nusikaltimai. Šį teiginį pagrindžiančią analizę pradedant nuo PP, reikia pastebėti, jog galiojančio PPTFPĮ 2 straipsnio 17 dalyje nurodyta PP samprata yra įvardijami ir PP būdai, tačiau įstatyme pateiktos labai bendros formuluotės tokios kaip „turto teisinės padėties pakeitimas“, „turto perdavimas“, „turto tikrojo pobūdžio, tikrosios kilmės, šaltinio, vietos, disponavimo, judėjimo, nuosavybės ar kitų su nuosavybe susijusių teisių nuslėpimas arba užmaskavimas“, dėl kurių gali būti sunku suprasti, kaip PP pasireiškia praktikoje. Vis dėlto paminėtina, kad abstraktumu yra išsprendžiama galimų PP būdų įvairovės problematika. Tai yra ypač dinamiškas nusikaltimas, priklausomas nuo tokių kintamųjų kaip valstybių išsivystymo lygis, globalizacijos procesai.

Spartėjantis technologijų vystymasis taip pat turi įtaką nusikaltėlių veikimui. Pavyzdžiui, PP atveju pakankamai dažnai yra pasitelkiami vadinamieji pinigų mulai. Tai yra asmenys, samdomi su vieninteliu tikslu - pasinaudojus jų tapatybėmis ir turimomis sąskaitomis finansų įstaigose, atlikti operacijas šių asmenų vardu taip legalizuojant nusikalstamu būdu gautas lėšas. Pinigų mulai yra svarbi grandis PP procese, nes tokiu būdu tikrieji nusikaltėliai įgija anonimiškumą. Pinigų mulai įprastai už dalyvavimą neteisėtoje veikloje gauna atlyginimą, kuris neretai ir tampa paskata būti PP proceso dalimi. Istoriskai pinigų mulai būdavo pasitelkiami fiziškai gabenant grynuosius pinigus iš vienos vietos į kitą, tačiau ilgainiui, nusikaltimams persikėlus į virtualią erdvę, pinigų mulai pradėti sieti su kibernetiniais nusikaltimais (Arevalo, 2015, p. 14-15), t. y. PP vis dažniau vyksta įtraukiant pinigų mulus į šio tipo nusikalstamas veikas. Lygiai taip ir pats ir pinigų mulų įtraukimas į nusikalstamą veiklą evoliucionuoja, todėl dabar galime tikėtis, kad šie asmenys bus samdomi ne tik susitikus gyvai, siunčiant nepageidaujamus elektronius laiškus (Leukfeldt *et al.*, 2019, p. 80), bet ir socialinių tinklų pagalba. Tai taip pat reiškia, kad vis daugiau dėmesio būtina skirti ir internetiniam PP, nebe tik jau kurį laiką rizikingais pripažįstamiems tokiems sektoriams kaip, pavyzdžiui, lošimų, draudimo verslas.

Be jau aptarto pinigų mulų vaidmens, yra atskleisti ir kai kurie kiek netipiniai nusikaltėlių sprendimai PP vykdyti. Pavyzdžiui, galimas internetinių žaidimų verslo

panaudojimas PP, kai nusikaltėliai susikuria gausybę anketų, o žaidimuose gaunamus kreditus išsikeičia į realius pinigus, taip pat virtualus turtas, kuriuo atsiskaitydami nusikaltėliai gali užsitikrinti anonimiškumą ir, pavyzdžiui, sukūrę netikrą elektroninį verslą patys iš savęs įsigyti neegzistuojančias prekes, sudarydami įspūdį, kad yra įvykę realūs sandoriai. Taip pat pastebėtina, kad internetinė bankininkystė ne tik palengvina klientams prisijungimą prie banko sąskaitos bei atsiskaitymus internetu, bet ir sudaro galimybes nusikaltėliams prieiti prie pakankamai svarbių duomenų, pavyzdžiui, atsiuntus infekuotą nuorodą, kurią atsidaręs klientas suveda savo prisijungimo duomenis. Turėdami prieigą prie didelio skaičiaus tokių sąskaitų, nusikaltėliai dideliu mastu gali vykdyti nedidelės sumos mokėjimus iš atskirų asmenų banko sąskaitų taip net nesukeldami įtarimo ir neišprovokuodami vadinamųjų „raudonųjų vėliavėlių“, kurios rodo, kad kredito įstaigos klientas vykdo jam neįprastas operacijas (Richet, 2013). Šie ir panašūs sprendimai jau vien dėl virtualios erdvės veikimo sudėtingumo yra sunkiau aptinkami, užkardomi nei, pavyzdžiui, PP išnaudojant mokesčių „rojus“ (angl. *tax heavens*), kurie nusikaltėliams taip pat patrauklūs, nes čia teisinis PPTFP reguliavimas nėra toks griežtas ir šių valstybių finansų įstaigų klientai susilaukia mažiau klausimų dėl vykdomų operacijų, sudaromų sandorių ir panašiai (Teichmann, 2019, p. 7). Tokios valstybės įprastai priskiriamos prie nebendradarbiaujančių valstybių, sudaromi jų sąrašai (Dėl Tikslinių teritorijų sąrašo patvirtinimo, 2001) ir klientams iš šių valstybių yra taikomos griežtesnės prevencinės priemonės, grindžiamos padidėjusia rizika. Darbo autorės vertinimu, nurodyta atskleidžia, kad darosi vis sunkiau prognozuoti teisės pažeidėjų veikimo būdus ir galima kaip rizikingas tik įvertinti tam tikras sritis, skirti joms didesnę dėmesį. Būti visiškai tikru dėl konkrečių metodų taikymo tikimybės tampa neįmanoma, kas taip pat reiškia, jog ir PP tampa vis sunkiau susekamu ir mažiau nuspėjamu.

Aptariant TF, paminėtina, kad yra žinomos kai kurios nusistovėjusios praktikos ir pažeidžiamos sritys, reikalaujančios rimtesnio tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus požiūrio į jas. Pirmiausia, reiktų suprasti, kad TF reiškia ne tik pačių teroro aktų finansavimą, bet ir lėšų skyrimą patiems teroristams, jų organizacijoms išsilaikyti, kasdienėms išlaidoms, kelionėms, apmokymams, dokumentų klastojimui. Pačiam finansavimui gauti teroristai dažnai naudojami labdara užsiimančiais subjektais, turinčiais visuomenės pasitikėjimą ir neretai tokiais, kurie veikia globaliai. Be to, šių subjektų atžvilgiu įprastai yra taikoma kur kas švelnesnė kontrolė lyginant su finansų rinkos dalyviais, kas yra naudinga nusikaltėliams. Labdaros teikėjai TF schemeje gali veikti įvairiais būdais, pavyzdžiui: (i) aukotojams nurodant, kad pinigai yra aukojami kilniu

tikslu, tačiau po to lėšas panaudojant TF, (ii) sukuriant fiktyvią labdaros organizaciją, kuri rodoma kaip teisėtai veikianti, (iii) iš tiesų veikianti labdaros organizacija lėšas skiria tiek kilniais tikslais, tiek tuo pačiu finansuoja teroristus. Be jau paminėto, teroristai taip pat gali: (i) naudotis teisėtai veikiančiomis įmonėmis, ypačingai tomis, kurių verslas pagrįstas grynųjų pinigų cirkuliacija, (ii) savo pačių valdomais verslais ir šių verslų generuojamomis pajamomis, (iii) naudoti savo santaupas, (iv) įtraukti artimuosius, (v) naudotis ir iš nusikalstamų veikų gautomis pajamomis, kada akivaizdžiausiai pastebima TF ir PP sąsaja (Tarptautinė kovos su PP organizacija, 2008). Vadinasi, TF vykdymą ar įvykdymą yra sudėtinga pastebėti jau vien dėl to, kad (i) galimas labai didelio skaičiaus tarpusavyje nesusijusių asmenų įtraukimas, (ii) TF yra inkriminuojamas nebūtinai finansuojant tik pačius teroro aktus. Tai lemia tą pačią problemą kaip ir PP atveju – galima atlikti analizę dėl pažeidžiamiausių TF grėsmei sričių, tačiau sunkiai įmanoma apibrėžti, kaip tiksliai naudojantis ta sritimi bus įvykdytas TF. Būtina atkreipti dėmesį, kad PP/TF pasižymi nepastovumu jau vien todėl, kad nusikaltėliai, kaskart pajutę pavojų dėl jų vykdomų veikų atskleidimo, ieško naujų būdų.

Taigi tiek PP, tiek TF pasižymi tuo, kad nėra baigtinio sąrašo būdų, kaip šie nusikaltimai gali būti atlikti, o nusikaltėliai tampa vis išradingesni ir kaupia bei naudojami turimomis žiniomis apie skirtingas sferas. Pavyzdžiui, F. M. Teichmann nurodo, kad įprastai nusikaltėliams patiems yra gerai žinoma finansų įstaigų ir įpareigotųjų subjektų taikoma prevencinių priemonių sistema, todėl neretai šie nusikaltėliai yra iš anksto pasiruošę dokumentaciją, reikalinga lėšų šaltiniui įrodyti. Kaip neva lėšų judėjimo iš vieno asmens kitam pavyzdį autorius pateikia teismo sprendimą, kai asmuo, finansuojantis terorizmą dalyvauja civilinėje byloje prieš oponentą, kuris ir turėtų gauti šį finansavimą. Pateikiame pavyzdyje atspindimi paskolos teisiniai santykiai, o ginčas keliamas dėl to, kad vienos šalies teigimu, antroji yra netinkamai įvykdžiusi savo sutartines prievoles (Teichmann, 2019, p. 8). Darbo autorės nuomone, teisminės valdžios įtraukimas į TF būtų labai rizikingas, tačiau tokia galimybė yra reali ir tikrai neįprasta, kas iš esmės parodo, kad viena pagrindinių priežasčių, ribojančių PP/TF įvykdymo galimybes, yra nusikaltėlių fantazija ir kūrybingumas.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą, kitokią prasmę įgija ir LB valdybos nutarimu patvirtintuose finansų rinkos dalyviams skirtuose nurodymuose, kuriais siekiama užkirsti kelią PP/TF (toliau – **Nurodymai**), įtvirtinta nuostata, kuria remiantis finansų rinkos dalyvis privalo prieš pradėdamas teikti naują finansinę paslaugą (produktą) arba pradėdamas teikti esamą finansinę paslaugą (produktą) naujam klientų segmentui, naujoje

geografinėje teritorijoje arba nauju paslaugos (produkto) tiekimo kanalu, įvertinti su tuo susijusią PP/TF riziką. Taip pat turi būti įvertinta naujų arba vystomų technologijų panaudojimo versle (tiek naujų, tiek jau teikiamų paslaugų (produktų) rizika, susijusi su PP/TF. Remiantis tokios paslaugos (produkto) įvertinimo išvadamis, turi būti parenkamos atitinkamos priemonės minėtoms rizikoms valdyti (mažinti) (Dėl Finansų rinkos dalyviams skirtų..., 2015). Ši norma yra svarbi dėl to, kad pačių finansų įstaigų siūlomos prekės, paslaugos atneša ne tik naudą klientams ar pačiai įstaigai, bet taip pat kelia riziką, kad jomis bus pasinaudota PP/TF. Taigi finansų rinkos dalyviai privalo įsitikinti, kad jie puikiai supras naujo sprendimo veikimą, gebės jį kontroliuoti ir bus vienu žingsniu pirmiau nei nusikaltėliai.

Taigi reikalinga atkreipti dėmesį, jog įstatymų leidėjas ir priežiūrą įgyvendinančios institucijos neturi objektyvių galimybių įtvirtinti sąrašo konkrečių PP/TF įvykdymo būdų ar metodų dėl per didelio PP/TF dinamiškumo. Vienintelė išeitis, sprendžiant šią problemą, yra gairių teikimas finansų įstaigoms, kitiems įpareigotiesiems subjektams, reikalaujant jų pačių didesnio dėmesingumo vykdant veiklą. Nacionalinis reguliavimas indukuoja, kas yra laikytina pažeidžiamiausiais ūkio sektoriais – tai jau ne kartą minėtos finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai, tačiau į šį sąrašą patenkančių subjektų grupės gali kisti ir sąrašas ilgainiui gali būti praplėstas ar susiaurintas.

1.4. Nacionalinis reguliavimas PPTFP srityje, jo sąveika su ES teise

PP/TF yra tiek internacionaliniai, tiek tarpšakiniai reiškiniai, todėl reguliuojant jų užkardymą ir nustatant taikytiną prevencinių priemonių sistemą turi būti atsižvelgta į šiuos aspektus. Nacionaliniu lygmeniu LR Seimas yra priėmęs jau ne kartą minėtą PPTFPĮ, taip pat teisinį reguliavimą papildė priežiūros institucijų, tokių kaip FNTT, LB, valdymo organų priimti poįstatyminiai tiek privalomo, tiek rekomendacinio pobūdžio teisės aktai. Vis dėlto LR, kaip ES narė, turi paisyti to, kad ES teisės normos yra sudedamoji LR teisinės sistemos dalis (LR Konstitucija, 1992) ir tai tiesiogiai veikia šalies nacionalinį teisinį reglamentavimą ir pokyčius jame. Didžiausią reikšmę PPTFP srityje turi šešios KPPD. Toliau aptariama penkių pirmųjų KPPD turinio analizė, padedanti atskleisti ir nacionalinio reglamentavimo kitimo kryptis:

- (a) lyginant Pirmąją KPPD su Antrąja KPPD (Direktyva 2001/97/EB, iš dalies pakeičianti..., 2001), pastebėtina, kad išplėstos tokios Pirmoje KPPD vartotos sąvokos kaip sunkus nusikaltimas (įtraukiant nusikalstamų organizacijų veiklą, sukčiavimą, korupciją), kredito įstaiga (po pakeitimų ši sąvoka apima ir filialus esančius ES teritorijoje), finansų įstaiga (nustatyta, kad finansų įstaigos apibrėžimas

apima ir valiutos keityklų operatorius, pinigų perlaidų įmones, investavimo, draudimo įmones, finansų įstaigų filialus), atsiranda įpareigotųjų subjektų apibrėžimo užuomazga (tarp asmenų, kuriems taikytinas KPPD nustatytas reguliavimas, įtraukti nekilnojamojo turto agentai, nepriklausomi teisininkai, lošimų namai, didelės vertės prekių pardavėjai), atitinkamai įtvirtinta, kad turi veikti institucijos, kurios vykdytų nurodytų kategorijų subjektų priežiūrą;

- (b) Trečiojoje KPPD PP/TF išskiriami kaip atskiri nusikaltimai (nurodoma, kad KPPD prevencinės priemonės turi apimti ne tik manipuliacijas nusikalstamu būdu gautais pinigais, bet ir pinigų ar turto kaupimą terorizmo tikslais), įvedama tikrojo savininko sąvoka ir su šio savininko nustatymu susiję veiksmai (pavyzdžiui, surinktos informacijos patikrinimas), politiškai pažeidžiamų (paveikiamų) asmenų sąvoka, įtvirtinamos išsamios taisyklės dėl deramo tapatybės nustatymo, atsiranda ir su pranešimų teikimu susijęs reguliavimas, didelė reikšmė teikiama grynųjų pinigų keliamai rizikai (kiek tai susiję su fiziniais ir juridiniais asmenimis, prekiaujančiais verslo tikslais ir gaunančiais grynųjų pinigų sumas, viršijančias nustatytą ribinį dydį), iškeliamą mokesčių teisės žinių panaudojimo PP/TF tikslais problema (ypatingai teisininkų, auditorių, apskaitininkų, konsultantų atveju), akcentuojamas veiksmingų, proporcingų ir atgrasančių sankcijų už nacionalinių nuostatų, priimtų pagal KPPD, tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, nustatymas;
- (c) Ketvirtojoje KPPD (Direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos..., 2015) pabrėžiama finansinės žvalgybos padalinio svarba (pabrėžiant nepriklausomumą ir savarankiškumą), daug dėmesio skiriama bendradarbiavimui ES lygmeniu, pirmąkart užsimenama apie tikrųjų savininkų registravimo svarbą ir centrinės duomenų bazės, verslo registro ar kitokio centrinio registro įdiegimą, pabrėžiami duomenų apsaugos reguliavimo reikalavimai, nurodoma, kad valstybės narės turėtų turėti galimybę nustatyti mažesnes ribines vertes, papildomus grynųjų pinigų naudojimo apribojimus ir kitas griežtesnes nuostatas, atkreipiamas dėmesys į besivystančias technologijas, įskaitant elektroninius pinigus, kurios suteikia galimybę įmonėms ir klientams naudotis laika ir lėšas taupančiais sprendimais, todėl į jas reikėtų atsižvelgti vertinant riziką, nustatomas reikalavimas taikyti sustiprinto deramo klientų tikrinimo priemones santykiuose su trečiųjų valstybių jurisdikcijų, kurių nacionaliniai kovos su PP/TF režimai turi strateginių trūkumų, fiziniais arba juridiniais asmenimis, pabrėžiama administracinių sankcijų ir priemonių įvairovė, atsižvelgiant į įpareigotųjų subjektų skirtumus (dydį, ypatybes, veiklos pobūdį);

(d) Penktojoje KPPD (Direktyva (ES) 2018/843, kuria iš dalies..., 2018) atkreipiamas dėmesys į kai kurių technologinių sprendimų pagalba sukuriama anonimiškumą, todėl orientuojamasi į su virtualiu turtu susijusį reguliavimą, išankstinių mokėjimo kortelių panaudojimą teroristų išpuoliams ir jų veiklos organizavimui finansuoti (nedraudžiant tokių priemonių naudojimo socialinei ir finansinei įtraukčiai skatinti), pabrėžiama ir nacionalinio bendradarbiavimo svarba siekiant atsekti pinigų srautus ir ankstyvame etape aptikti nelegalius tinklus, nurodoma, kad valstybės narės turi skelbti viešųjų pareigų sąrašus, toliau didelis dėmesys skiriamas tikrųjų savininkų, įskaitant patikos fondų ir panašios juridinės struktūros vienetų tikrųjų savininkų, nustatymui ir registracijai, valstybių narių įdiegtų tikrųjų savininkų registrų apjungimui, siekiama užtikrinti didesnę šiuose registruose kaupiamos informacijos viešumą, darytą reikšmingai išplečiamas įpareigotųjų subjektų ratas, toliau siekiama mažinti grėsmes, kylančias dėl didelės rizikos trečiųjų valstybių, reikalaujant papildomų priemonių taikymo užmezgant verslo santykius ar vykdant sandorius ir operacijas, skiriamas dėmesys elektroninei atpažinčiai siekiant tiklaus asmenų identifikavimo.

Iš aukščiau nurodyto seka išvada, kad vienodai reikšminga yra stebėti tiek jau nustatytas PP/TF rizikas, tiek prognozuoti kilsiančias ateityje ir numatyti sritis, reikalaujančias papildomo dėmesio. Pirmiau išdėstyta rodo, kad ES lygmeniu, be kita ko, yra (i) kryptingai plečiamos prevencinių priemonių taikymo ribos, (ii) siekiama įtvirtinti griežtesnę reguliavimo įgyvendinimo priežiūrą, (iii) ieškoma vis efektyvesnių priemonių nusikaltėlių identifikavimui, (iv) reikalaujama netapatinti PP ir TF. Svarbu tai, kad šios ES teisinio reguliavimo tendencijos turi būti atspindėtos ir nacionalinėje teisėje, todėl teisinga teigti, kad reguliavimo griežtėjimas būdingas ir nacionaliniam teisiniam reguliavimui.

Pažymėtina, kad darbo autorė tikslingai atskirai aptaria Šeštąją KPPD (Direktyva (ES) 2018/1673 dėl kovos su..., 2018), kuri, lyginant su jau minėtomis, yra kiek kitokia savo turiniu ir tikslu, nes yra daugiau susijusi su baudžiamąja teise. Šios KPPD pagrindu yra pakeisti trys nacionaliniai įstatymai: LR baudžiamasis kodeksas, LR baudžiamojo proceso kodeksas ir LR kriminalinės žvalgybos įstatymas. Remiantis įstatymo projektu, kurio pagrindu priimti minimi pakeitimai, aiškinamuoju raštu, atlikta Šeštosios KPPD nuostatų ir nacionalinės teisės aktų analizė leidžia teigti, kad esamas LR teisinis reguliavimas nepilna apimtimi atitinka ES keliamus reikalavimus ir dėl šios priežasties yra tobulintinas (Dėl LR BK..., 2020). Taigi priimti šie svarbiausi pakeitimai:

- (a) LR BK 189 straipsnis numato atsakomybę nebe tik už nusikalstamu būdu gauto turto įgijimą arba realizavimą, bet ir už nusikalstamu būdu gauto turto turėjimą;
- (b) sugriežtintos sankcijos už veikas, numatytas LR BK 189 straipsnyje - laisvės atėmimo bausmė tokiais atvejais prailginta dvejais metais (LR BK 60..., 2020);
- (c) LR kriminalinės žvalgybos įstatymas pakoreguotas numatant teisę kriminalinės žvalgybos tyrimą atlikti ir LR BK 189 straipsnyje įtvirtintų nusikaltimų atvejais (LR kriminalinės žvalgybos įstatymo..., 2020) (taigi pagal galiojančią teisinį reguliavimą žvalgybos tyrimas gali būti atliekamas tiek nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimo (LR BK 216 straipsnis, sunkus nusikaltimas), tiek nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo (LR BK 189 straipsnio 1 ir 2 dalys, apysunkis nusikaltimas) atžvilgiu) (Direktyvos (ES) 2018/1673 ir nacionalinių..., 2020).

Kaip reikšminga nurodytina ir tai, jog pagal šiuo metu galiojančią reglamentavimą asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei jis žinojo apie tai, kad pajamos ar turtas yra gauti nusikalstamu būdu, ir nepaisant to, kad direktyva valstybės narės skatinamos apsvarstyti baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimą ir tais atvejais, kai asmuo *turėjo žinoti* apie pajamų ir turto gavimo būdą, jokios su tuo susijusios nuostatos į nacionalinę teisę nebuvo perkeltos, atsižvelgiant dar į tai, kad tai nėra privalomo pobūdžio KPPD nuostata (Direktyvos (ES) 2018/1673 ir nacionalinių..., 2020). Pastarasis faktas taip pat atskleidžia, kad nors kintančio teisinio reguliavimo pagrindu yra vis daugiau reikalaujama pastangų, atidumo PPTFP srityje iš šioje sistemoje dalyvaujančių asmenų, Lietuva atidžiai vertina tokio griežtėjimo įtaką ir tais atvejais, kai nėra įpareigota vykdyti savo, kaip ES narės, įsipareigojimų, neskuba savo iniciatyva įvesti ultimatyvių priemonių.

Verta paminėti, kad atsižvelgiant į finansų sistemos vaidmenį PP/TF procesuose ir pačių šių nusikaltimų prigimtį, pavojingumą, darbo autorė aptarė tik pagrindinius nacionalinio reguliavimo aspektus, tačiau būtina pabrėžti, kad reguliavimas PPTFP srityje yra išsamus ir liečiantis skirtingas teisės sritis, įskaitant, bet neapsiribojant, mokesčių teisę (LR mokesčių administravimo įstatymo 2, 33, 55, 55¹ straipsniai) (LR mokesčių administravimo..., 2004), administracinių nusižengimų teisę (LR administracinių nusižengimų kodekso 198, 218 straipsniai) (LR administracinių nusižengimo kodeksas, 2015), taip pat sektorinį reguliavimą (pavyzdžiui, Lietuvos antstolių rūmų prezidiumo patvirtinti antstoliams ir antstolio atstovams skirti nurodymai, kuriais siekiama užkirsti kelią PPTFP (Antstoliams ir antstolio atstovams skirti..., 2017), Lietuvos advokatūros advokatų tarybos patvirtintos taisyklės advokatams ir advokatų padėjėjams dėl PPTFP (Dėl taisyklių advokatams ir advokatų..., 2020)). Šiai teisinės bazės įvairovei vėlgi įtaką turi kai

kurie PP/TF požymiai. Pavyzdžiui, tai, kad (i) nusikaltimai gali būti išskaidyti į stadijas, (ii) jie yra susiję su *status quo* valstybėje (-ėse) tuo metu, kai PP/TF nusikaltimai vykdomi, pavyzdžiui, valstybės (-ių) išsivystymo lygį (įskaitant, bet neapsiribojant, ekonominį, teisinį, socialinį), geopolitinę, geografinę padėtį, (iii) jiems atlikti reikalingas supratimas apie daugelį skirtingų sferų, kas taip pat reiškia vieno nuo kito esmingai besiskiriančių subjektų įtraukimą į PP/TF.

Apartas reguliavimo vertinimas kelia mintį, kad iniciatyvos ES lygmeniu PPTFP srityje leidžia prognozuoti, kokių pokyčių reiktų tikėtis Lietuvoje artimiausiu metu. Aiškėja tai, kad (i) vis daugiau reikšmės yra teikiama informacinėms technologijoms ir jų pagrindu veikiančioms sprendimams, kas priverčia akylai stebėti šią rinką, (ii) atkreipiamas dėmesys į didžiulius duomenų kiekius, su kuriais susiduriama siekiant PPTFP ir kuriuos būtina sisteminti, viešinti, (iii) tikėtina, kad naujų PP/TF formų galimumas paveiks ir ES reguliavimo taikymo plėtimą, (iv) vis labiau bus akcentuojamas PP/TF globalumo aspektas, nors ES, pirmiausia, siekia apsaugoti Sąjungoje esančias valstybes nares. Visgi paminėtina, kad atidžiau yra analizuojamas baudžiamosios teisės griežtinimas PPTFP srityje, ką, manytina, lemia ir pačios baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* priemonės, prigimtis. Šiai dienai reglamentavimas yra daugiau nukreiptas į prevencinio mechanizmo, kurį taiko finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai, stiprinimą.

1.5. Priežiūros institucijos PPTFP srityje, jų vaidmuo ir atsakomybės, bedradarbiavimas su finansų rinkos dalyviais kaip perspektyva

Finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų veiklos atitikčiai užtikrinti yra sukurtas atskiras reguliavimo ir priežiūros mechanizmas, kurį įgyvendina institucijos, išvardytos šiuo metu galiojančio PPTFP 3 straipsnyje. Nors įstatyme įvardyta net dvylika už PPTFP atsakingų institucijų, visgi atsižvelgiant į šio rašto darbo apimtį, toliau bus analizuojamas tik dviejų vaidmuo: (i) FNTT, kaip pagrindinės institucijos PPTFP srityje, (ii) LB, kaip atliekančio vieno pažeidžiamiausių ir PP/TF nusikaltimuose bene svarbiausio ūkio sektoriaus - finansų rinkos - dalyvių priežiūrą.

Vienas iš FNTT keliamų uždavinių, numatytas FNTTI, yra valstybės finansų sistemos apsauga nuo nusikalstamo poveikio, todėl ir PPTFP srityje šiai teisėsaugos institucijai įstatymu yra suteikta išskirtinė kompetencija. FNTT renka ir registruoja didžiulį kiekį reikšmingos informacijos, dalis kurios detalizuota žemiau:

- (a) FNTT yra teikiami pranešimai apie įtartina piniginę operaciją ar sandorį (PPTFP 9 straipsnio 18 dalis), informuojama, kai kliento tapatybės nustatymo metu finansų

įstaigai ar kitam įpareigotajam subjektui kyla įtarimų, kad atliekama PP/TF veika (PPTFPĮ 9 straipsnio 22 dalis);

- (b) finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai privalo nedelsdami, ne vėliau kaip per vieną darbo dieną nuo žinių ar įtarimų atsiradimo, pranešti FNTT, jeigu žino ar įtaria, kad bet kokios vertės turtas yra tiesiogiai arba netiesiogiai gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje, taip pat jeigu žino ar įtaria, kad šis turtas yra skirtas vienam, keliems teroristams ar teroristinei organizacijai remti (PPTFPĮ 16 straipsnis);
- (c) įstatymo nurodytais atvejais teikiama informacija apie operacijas, sandorius ar atsiskaitymus grynaisiais pinigais, kai suma lygi arba viršija 15 000 eurų arba ją atitinkančią sumą užsienio valiuta (kai kuriais atvejais nėra svarbu, ar ši piniginė riba pasiekama viena operacija ar įvykdžius kelias susijusias operacijas) (PPTFPĮ 20 straipsnis).

Aukščiau nurodytu yra pabrėžiama, kad FNTT yra reikalinga kaip nepriklausomas, atskiras, efektyviai veikiantis subjektas, priimantis galutinį sprendimą dėl vykdomo PP/TF tikimumo, nes, kaip žinia, finansų įstaigų, kitų įpareigotųjų subjektų veiklos pagrindinis tikslas nėra kova su nusikalstamumu. Pažymėtina, kad net ir kitų įstatyme nurodytų PP/TF priemonės įgyvendinančių institucijų atveju FNTT išlieka paskutinė grandis, sprendžianti dėl PP/TF rizikos ir taikytinų priemonių, nors pagal PPTFPĮ minimos institucijos taip pat tam tikra apimtimi turi rinkti informaciją. Pavyzdžiui, remiantis PPTFPĮ, Lietuvos advokatūra, būdama atsakinga už advokatų ir advokatų padėjėjų priežiūrą jiems vykdant PPTFP reikalavimus, galiausiai jai siunčiamus pranešimus perduoda vertinti FNTT. Toks ypatingas vaidmuo FNTT yra suteiktas ir todėl, kad pagal FNTTĮ ji gali spręsti dėl ikiteismo tyrimo pradėjimo. Taip pat FNTT surinktos medžiagos pagrindu vedama įvairaus pobūdžio statistika, identifikuojamos Lietuvai būdingos rizikos, sprendžiama dėl taikytinų PPTFP priemonių tobulinimo kryptį, kas išsamiau yra aptariama kitoje šio rašto darbo dalyje (žr. 2.1 poskyrį).

Reikalinga išskirti ir kai kurias kitas svarbias FNTT funkcijas, rodančias, kaip įstatymu yra išspręstas jau minėto FNTT uždavinio įgyvendinimas, kiek tai susiję su PPTFP:

- (a) FNTT koordinuoja kitų priežiūros institucijų (išskyrus LR valstybės saugumo departamentą) veiklą, susijusią su PPTFP įgyvendinimu. Paminėtina, kad, kaip numatyta PPTFPĮ, LR valstybės saugumo departamentas kartu su FNTT bendradarbiauja ir keičiasi informacija įgyvendinant TF prevencijos priemones. Taip

yra todėl, kad LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas įpareigoja departamentą koordinuoti LR institucijų kovą su terorizmu, kadangi TF yra daugiau susijęs su pasinaudojimu LR teritorija arba pasinaudojimu kaip tranzito valstybe ardomajai veiklai ar teroro aktam prieš kitas valstybes, o būtent minimo departamento paskirtis ir yra apsaugoti nuo pasikėsinimų valstybę, jos suverenitetą ir konstitucinę santvarką (LR nacionalinio saugumo pagrindų..., 1996);

- (b) FNTT direktorius pagal kompetenciją priima įsakymus (Dėl FNTT..., 2002), tarp kurių tokie, kurie reglamentuoja pranešimų teikimo FNTT tvarką (Dėl Informacijos, teikiamos pagal LR..., 2015), piniginių operacijų, sandorių ir klientų registracijos žurnalų tvarkymą (Dėl Piniginių operacijų, sandorių ir..., 2017), nuotolinio kliento tapatybės nustatymo tvarką ir susijusius klausimus (Dėl Techninių reikalavimų kliento tapatybės..., 2016), PP ir įtartinų piniginių operacijų ar sandorių atpažinimo kriterijus (Dėl Galimo PP ir..., 2014). Šie ir kiti poįstatyminiai teisės aktai yra neatsiejama nacionalinio reguliavimo PPTFP srityje dalis ir yra privalomi atskiriems subjektams, priklausomai nuo įsakymo taikymo apimties ribų;
- (c) FNTT taip pat turi plačiausią kompetenciją sprendžiant dėl atsakomybės finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams, nes gali taikyti visas įstatyme numatytas poveikio priemones (PPTFPĮ 36 straipsnio 2 dalis). Net ir tuo atveju, kai kitos reguliavimo ir priežiūros institucijos prieina prie išvados, kad jų galimų taikyti priemonių nepakaks, jos perduoda šį klausimą spręsti FNTT, kuri svarsto dėl poveikio priemonės (priemonių) taikymo. FNTT taikomos sankcijos apima ir baudų skyrimą, tačiau šia role ji dalijasi su LB (PPTFPĮ 39 straipsnis);
- (d) FNTT teisės ir pareigos neapsiriboja vien tik LR teritorija, nes FNTT yra įpareigota, be kita ko, bendradarbiauti su Europos Komisija, ES valstybėmis narėmis, Europos priežiūros institucijoms (PPTFPĮ 51 straipsnis).

Taigi FNTT vienintelei iš PPTFPĮ 3 straipsnyje nurodytų institucijų yra suteikta prieiga prie tokio masto informacijos, kurio sisteminimas ir analizė turi padėti siekiant valstybės finansų sistemos apsaugojimo ir kuris turi suteikti pranašumą prieš teisės pažeidėjus, ypatingai atskleidžiant nusikaltėlių veikimo būdus, taikomus metodus, sistemas. FNTT yra laikoma institucija, gebančia prognozuoti ir aptikti PP/TF rizikas ne tik konkretaus ūkio subjekto lygmenyje, bet ir visos valstybės mastu, stebėti tendencijas. FNTT išsiskiria dėl to, kad jai yra suteiktos realios galimybės tiesiogiai kovoti su nusikalstamumu, atliekant ikiteisminį tyrimą, ką lemia FNTT, kaip teisėsaugos institucijos, vaidmuo. FNTT veikia

PPTFP srityje yra išimtinai orientuota į teisės pažeidėjų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn, kas nebūdinga kitoms priežiūros institucijoms.

Be FNTT svarbi ir dar viena institucija – LB, kuriam priskirta finansų rinkos dalyvių priežiūra, kas tiesiogiai sąveikauja su pačios finansų rinkos, kurioje viena ar kita forma dalyvauja visa visuomenė, patikimumo užtikrinimu. Pirmiausia paminėtina, kad po LB kontrolės padidinaujamu stiklu patenka platus spektras įvairias finansines paslaugas teikiančių įstaigų, todėl yra svarbus kiekvieno kontroliuojamo subjekto individualizavimas ir skirtingų priežiūros priemonių taikymas. Pavyzdžiui, elektroninių pinigų ir mokėjimo įstaigos teikia finansines paslaugas kur kas siauresne apimtimi nei bankai, o ir tarpusavyje šios įstaigos išsiskiria tuo, kad, pavyzdžiui, tik elektroninių pinigų įstaiga turi teisę leisti elektroninius pinigus (LR elektroninių pinigų ir..., 2018). Vis dėlto atskiro finansų įstaigų, kaip jos apibrėžiamos PPTFPĮ, individualizavimo nėra minimu įstatymu nustatytaime reguliavime, taip pat Nurodymuose. Taigi atrodytų, kad šiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos yra parengtos neatsižvelgiant į finansų rinkos dalyvių išskirstymą į atskiras kategorijas bei jų skirtybes. Tikslinga paminėti, kad individualizavimas užtikrinamas kai kuriais jau aukščiau minėtais FNTT direktoriaus įsakymais ir pačių teisės aktus taikančių institucijų, įskaitant LB, vykdomu vertinimu, kuris yra būtinas dėl teisiniame reguliavime įtvirtintų abstrakčių nuostatų. Pavyzdžiui, PPTFPĮ 29 straipsnio 1 dalies 9 punktą numato, kad finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai privalo nustatyti atitinkamą vidaus politiką ir vidaus kontrolės procedūras, susijusias su mokymų darbuotojams organizavimu, siekiant juos tinkamai supažindinti su PPTFP reikalavimais, o šią nuostatą detalizuoja Nurodymų 25 punktas. Vis dėlto nei vienas iš šių šaltinių nenurodo, kaip tokių mokymų turinys turi skirtis kiekvieno finansų rinkos dalyvio atveju. Darbo autorės nuomone, tai yra pateisinama tuo, kad kitu atveju teisinio reguliavimo gausa būtų neadekvati ir jos parengimas pareikalautų neproporcingų resursų skyrimo, tačiau būtent dėl tokio pobūdžio normų tampa svarbus bendradarbiavimas tarp finansų įstaigų ir LB. Atitinkamai LB, suprasdamas savo rolę PPTFP srityje, viešai skelbia nemažai metodinės medžiagos, tarp kurios galime rasti įvairių klausimų-atsakymų bazių, vykdytų mokymų medžiagą, rekomendacijas įvairiais probleminiais aspektais. Svarbu tai, kad ši informacija prieinama plačiai auditorijai, t. y. visai visuomenei, todėl neretai skelbdamas ją LB įgyvendina ne tik bendradarbiavimo su privačiu sektoriumi pareigą, bet ir atlieka visuomenės švietimo funkciją. Vadinas, kitaip nei FNTT, LB siekia užtikrinti prižiūravimo finansų sektoriaus sklandų veikimą, metodinės pagalbos teikimą tam, kad finansų rinkos dalyviai galėtų tinkamai vykdyti PPTFP reikalavimus. Tuo tikslu yra reikalinga prižiūrėti, kad pati finansų rinkos dalyvio keliama

veikla nebūtų rizikinga, kas yra užtikrinama vertinant tokios veiklos atitiktį teisės aktams, pavyzdžiui, prižiūrint, kad finansų rinkos dalyvis turėtų reikiamas vidines procedūras, tvarkas, kaip yra valdomas pats finansų rinkos dalyvis. Be to, LB funkcijos susietos ne su baudžiamojo įstatymo, o su administracinės atsakomybės taikymu, kas rodo ir tai, kad LB turi kompetenciją ir išteklius valdant mažesnio pavojingumo situacijas. Taip yra todėl, kad finansų rinkos dalyviai turi aptikti įtarimą keliančius atvejus, o FNTT įpareigota tirti, kiek įtarimas yra realus ir, esant pagrindui, į tai reaguoti baudžiamosios teisės suteikiamomis priemonėmis. Taigi ir vienas iš LB uždavinių yra padėti institucijoms nusistatyti tokią prevencinių priemonių sistemą, kad minimas įtarimų aptikimas būtų pats efektyviausias. Papildomai pastebėtina, kad LB įgyvendinamas visuomenės švietimas, darbo autorės nuomone, yra ypač svarbus, atsižvelgiant į tai, kad finansų rinkos dalyvių klientai neretai yra žmonės, neturintys aukšto lygio finansinio raštingumo, o juo labiau – reikiamų žinių apie PP/TF pasireiškimo galimybes ar pavojus, kurie gali iškilti jiems patiems naudojantis finansinėmis paslaugomis.

Taip pat matyti, kad LB siekia užtikrinti interesų derinimą tarp skirtingose padėtyse esančių asmenų, pavyzdžiui, išleidus rekomendaciją dėl teisės aktais nereguliuoto klausimo – finansų rinkos dalyvio iniciatyva renkamų duomenų, informacijos ir dokumentų iš kliento kiekis, vykdant „Pažink savo klientą“ pareigą ir siekiant nustatyti kliento keliamą riziką. LB teigimu, pirmiausia, neturi susiklostyti situacija, kai, pavyzdžiui, finansų rinkos dalyviai pasirenka vengti rizikos, susijusios su tam tikrais klientais, užuot jas valdžiusios ir tada šiems asmenims gali būti neprieinamos būtinos finansinės paslaugos, be kurių (pavyzdžiui, mokėjimo sąskaitos) sudėtinga pasiekti daugelį kitų paslaugų. LB pastebi, kad, renkant informaciją ir priskiriant klientą tam tikrai rizikos grupei, ne tik klientams svarbu pateikti prašomą informaciją finansų rinkos dalyviams, bendradarbiauti, tartis su finansų įstaiga, bet ir pastarosios turi išsamiai paaiškinti, kokių pagrindų prašoma informacijos, duomenų ir (ar) dokumentų (LB, 2021). Nepaisant to, kad šios rekomendacijos neturi privalomosios galios, tai laikytina gerąja praktika ir tai taip pat rodo pačios priežiūros institucijos poziciją konkrečiu klausimu, kas reiškia tikimybę, kad panašaus tipo situacijas LB vertins taip, kaip nurodoma viešose rekomendacijose. Visgi darbo autorė nori pastebėti, kad tokiu atveju atskirai nuo įstatyminio reguliavimo yra vystoma rekomendacijų, gerosios praktikos bazė, kuria, nors neprivalu vadovautis, bet aktualu stebėti. Tai gali nulemti informacijos gausos, su kuria nesugebės susidoroti finansų rinkos dalyviai, problemą. Informacijos perteklius gali turėti neigiamą efektą -

bendradarbiavimas, kurio siekia LB, taps neveiksmingu. Dėl šios priežasties LB skelbiama informacija turėtų būti periodiškai peržiūrima, o nebeaktuali – pašalinama.

Svarbu paminėti, kad informacijos mainymuisi, kooperavimuisi su prižiūrimais subjektais yra teikiama vis didesnė reikšmė. Tai atskleidžia supratimą, jog privatus ir viešasis sektoriai abipusiai veikia vienas kitą. Minėtą patvirtina naujovė viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo srityje – steigama viešoji įstaiga PPP kompetencijų centras (toliau – **PPPKC**). Tarptautinių organizacijų vertinimo, užsienio pavyzdžių, LR finansų rinkos poreikių ir kitų aspektų visapusiškę analizę atskleidė, kad yra tikslinga steigti įstaigą, kuri užtikrintų minėtą bendradarbiavimą net trimis lygmenimis: (i) strateginiu – periodinių ir *ad hoc* susitikimų metu būtų planuojami bendri priežiūros institucijų ir privačiojo sketoriaus veiksmai, priemonių, prioritetų derinimas, siūlymų rengimas, efektyviausių veikimo būdų ir priemonių nustatymas, (ii) procesiniu – daugiau susijęs su teisės aktų rengimu ir tobulinimu, atsižvelgiant į įvairias tipologijas, tendencijas, besikeičiančią aplinką, seminarų, mokymų organizavimas, specialistų akreditacija, (iii) taktiniu – apima konkrečių nusikalstamų veikų schemų nagrinėjimą, keitimąsi informacija, kuri įprastinėmis sąlygomis nebūtų prieinama privačiam sektoriui (prieita prie išvados, kad bendradarbiavimas taktiniu lygmeniu sunkiausiai įgyvendinamas ir dėl to reikalinga keisti įstatymus). PPPKC įstatų projekte nurodomi penki tikslai, kurie vienu ar kitu aspektu atspindi bendradarbiavimą pagal aptartus lygmenis, o dėl centro veiklos srities minima, kad PPPKC veikia PPTFP, tarptautinių finansinių sankcijų ir LR finansų ministrui pavestose finansų rinkos ir finansinių paslaugų valdymo srityje. PPPKC steigėjais yra LR finansų ministerija, LB, taip pat įsitraukę ir steigimo sutartyje nurodyti keturi komerciniai bankai (SEB bankas, Swedbank, AB, Luminor Bank AS, Lietuvos skyrius, AB, Šiaulių bankas). Įdomu tai, kad, kaip ir nurodoma pačiame LB atliktame vertinime dėl aptariamą naujovės, PPPKC pasirinkto modelio – viešosios įstaigos – pagrindis trūkumas yra tas, kad toks viešosios įstaigos modelis neišbandytas kitose valstybėse ir todėl nežinomos rizikos, susijusios su tokio formato palaikymu, kitaip nei renkantis atskiro padalinio modelį (Dėl viešosios įstaigos PP..., 2020). Darbo autorės nuomone, galimų rizikų neidentifikavimas ir yra didžiausia grėsmė, nes tai užkerta kelią tinkamai pasiruošti rizikų suvaldymui, todėl atskiro padalinio modelis būtų saugesnis sprendimas. Nepaisant to, kryptis, kuria judama PPPKC kūrimo procese, yra pakankamai aiški ir sveikintina, kad yra sekama situacija PPTFP srityje, ieškoma tobulėjimo kryptių, įvertinus, be kita ko, ir tai, kad technologinės aplinkos keitimasis didina PP/TF rizikas.

Kompetencijų pasidalinimas yra fundamentalus stengiantis kovoti su plačiai galinčiais pasireikšti reiškiniais, kaip ir yra PP/TF atveju. Iš PPTFP priemonės įgyvendinančių institucijų savo funkcijų savitumu ir svarba išsiskiria FNTT bei LB. FNTT baudžiamosios teisės suteiktomis priemonėmis siekia visuomenės gerovės užtikrinant šalies finansų sistemos apsaugą ir jau vien dėl šio teisinio gėrio svarbos turi labai plačią kompetenciją PPTFP srityje. LB prisideda prie aptariamo teisinio gėrio apsaugos, tačiau prisidėjimas pasireiškia finansų rinkos dalyvių priežiūra. Taigi priežiūra ir kontrolė savaime nereiškia tik asmenų patraukimo atsakomybėn už teisės pažeidimus. Vis dėlto esama priežiūros institucijų sąranga neveikia išimtinai PPTFP srityje, o jau ir valstybės mastu yra pastebimi galimi gresiantys scenarijai, kuriems būtina pasiruošti iš anksto, todėl šaliai yra naudinga ir svarbu turėti atskirą subjektą, galintį padėti užtikrinti greitą valstybės reakciją į aptariamas problemas. Siekiant jau minėtos visuomenės gerovės ne mažiau svarbus bendradarbiavimas, keitimasis informacija ir privačiam sektoriui taikomų teisinių reikalavimų aiškumas, ką yra bandoma įgyvendinti tokiomis novatoriškomis idėjomis kaip PPPKC.

2. IŠŠŪKIAI PPTFP SRITYJE

2.1. Lietuvos pažeidžiamumas PP/TF nusikalstamoms veikoms

Kiekviena valstybė pasižymi tam tikrais ypatingais geografiniais, ekonominiais, politiniais, teisiniais ir panašaus pobūdžio bruožais, kurie tą valstybę paverčia autentiška. Visų šių požymių visuma turi neatsiejamą ryšį su tuo, kokias galimybes nusikaltėliai turi veikti konkrečioje šalyje, todėl ir PP/TF srityje reikalinga ištirti, kokie veiksniai nulemia kokią nusikaltėlių veikimo būdą, ir tik jį identifikavus galima su tuo kovoti.

Paminėtina, kad PP/TF atveju yra išskiriami keli rizikos vertinimo lygmenys: (i) viršvalstybinis (supra-nacionalinis) rizikos vertinimas (toliau – **SNRV**) (Ketvirtosios KPPD 6 straipsnis), (ii) nacionalinis rizikos vertinimas (toliau – **NRV**) (PPTFPĮ IV skirsnis), (iii) įstaigos visos veiklos rizikos vertinimas (Nurodymų V skyrius), (iv) individualus rizikos vertinimas (Nurodymų VI skyrius). Visos finansų įstaigos ir įpareigotieji subjektai, pirmiausia, savo veikloje turi vadovautis SNRV ir NRV, tačiau Europos Komisijos atliekamas SNRV detalizuoja bendrai ES lygmeniu egzistuojančias PP/TF rizikas, todėl siekiant atskleisti, kokios yra būdingos išimtinai LR, yra tikslingiau išnagrinėti NRV rezultatus.

Remiantis galiojančio PPTFPĮ reguliavimu, NRV koordinuoja FNTT, tačiau į procesą yra įtrauktos visos institucijos, atsakingos už PPTFP priemonių įgyvendinimą, pagal poreikį gali būti pasitelkiamos kitos valstybės ar užsienio valstybės institucijos, įstaigos, organizacijos, ekspertai, specialistai ir kiti asmenys. Tai yra ne rečiau kaip kas ketverius metus atliekamas valstybėje esančios PP/TF rizikos ir jos lygio nustatymas ir vertinimas. NRV metu atsižvelgiama į SNRV rezultatus ir į ES valstybėms narėms teikiamas rekomendacijas dėl nustatytai rizikai mažinti tinkamų priemonių. Jeigu NRV metu nusprendžiama nesilaikyti tam tikrų Europos Komisijos rekomendacijų, apie tai pranešama Europos Komisijai PPTFPĮ nustatyta tvarka, nurodant sprendimo priežastis. Paminėtina tai, kad svarstoma NRV koordinavimo funkciją perduoti atlikti PPPKC, kas, darbo autorės nuomone, sumažintų FNTT patiriamus krūvius ir galimai užtikrintų kokybiškesnį NRV atlikimą.

Pirmasis LR NRV buvo atliktas 2015 m. Vadovaujantis Europos Komisijos atlikto SNRV metodologija 2019 m. buvo atliktas antrasis NRV. 2020 m. pavasarį FNTT paskelbė NRV ataskaitą (toliau – **NRVA**), kurioje pateikiamas atnaujintas 2019 m. PP/TF rizikos ir jos lygio vertinimas LR. NRV buvo nustatyti 88 rizikos scenarijai, taikomi devyniolikai sektorių. Kiekvieno sektoriaus ir (arba) produkto PP/TF rizikos buvo vertinamos atskirai, atsižvelgiant į skirtingą nusikalstamų veikų pobūdį:

- (a) PP srityje kaip keliantys didžiausią riziką (įvertinus kylančios grėsmės ir sektoriaus pažeidžiamumo derinį) iš eilės rikiuojami šie sektoriai: (i) virtualaus turto keityklų operatoriai, (ii) advokatai, (iii) prekyba atsiskaitant grynaisiais pinigais, (iv) prekyba nekilnojamoju turtu;
- (b) TF atveju advokatams priskirta ketvirta vieta ir rizikingiausių sektorių eiliškumas atrodo taip: (i) virtualaus turto keityklų operatoriai, (ii) prekyba atsiskaitant grynaisiais pinigais, (iii) prekyba nekilnojamoju turtu.

Išsamesnis pirmiau išskirtų rizikingų sektorių aprašymas, nurodytas NRVA, atspindėtas žemiau:

- (a) virtualaus turto keityklų operatoriai. Nusikaltėliams virtualus turtas patrauklus dėl jo anonimiškumo, todėl ir šio turto keityklų operatorių paslaugomis naudojamosi norint pervesti nelegalias lėšas ar įsigyti prekių, finansuoti teroristus anonimiškai, taip pat ir patys nusikaltėliai steigia virtualaus turto keityklas, išsigrynina virtualų turtą bankomate ir (arba) mokėjimams naudoja virtualaus turto mokėjimo kortelę. Šis sektorius yra pažeidžiamas, nes nėra klientų tapatybės nustatymo proceso arba naudojami nepatikimi nuotolinio tapatybės nustatymo technologiniai sprendimai. Greitas lėšų pervedimas sudaro sąlygas sąveikai su didelės rizikos zonomis ar didelės rizikos klientais (tamsiuoju internetu – angl. *darknet*). Norint nustatyti virtualaus turto gavėjus, reikalingi technologiniai sprendimai. Dėl nepakankamo lėšų atsekamumo atsiranda sunkumų vertinant virtualaus turto keityklų operatorių įtaką PP rizikos dydžiui. Kaip nurodoma NRVA, priežiūros institucija turi savo nuomonę dėl virtualaus turto keityklų operatorių keliamos PP rizikos mažinimo priemonių, tačiau jai trūksta teisinės bazės ir reguliavimo (NRVA 7.1.4 poskyris);
- (b) advokatų sektorius išsiskiria tuo, kad šie įpareigotieji subjektai turi reikalingas vidaus ir tarptautinės teisės, taip pat mokestinės aplinkos žinias, o tai gali padėti sukurti sudėtingas nuosavybės grandines įvairiose šalyse, steigti fiktyvias bendroves, kurių pagalba gali būti atidaromos ir naudojamos banko sąskaitos fiktyviam prekių ir paslaugų pirkimui ar apmokėjimui, taip pat gali būti naudojamosi advokato depozitine sąskaita, kad nusikaltėlis gautų ir pervestų lėšas PP tikslais (NRVA 7.2.2 poskyris). Pažeidžiamumą sustiprina silpna sektoriaus priežiūra, ką patvirtina ir tai, jog 2016-2018 m. advokatai nepateikė nei vieno pranešimo apie įtartinas operacijas, nors advokatų skaičius 2019 m. duomenimis siekė 2 213 (NRVA 6.5 skyrius);
- (c) prekyba atsiskaitant grynaisiais pinigais nusikaltėliams yra patraukli, nes tai yra pakankamai paprastas, specialių žinių nereikalaujantis būdas. Dėl didelės vertės ir

paklausos transporto priemonės yra viena iš pagrindinių prekių. Nusikaltėliai gali nusipirkti transporto priemones naudodami nusikalstamu būdu įgytus grynuosius pinigus, ypač ten, kur šie mokėjimai nėra ribojami, pavyzdžiui, naudotų transporto priemonių rinkoje. TF atveju paminėtina, kad teroristų grupuotės, pirkdamos joms reikalingus pirkinius, dažnai atsiskaito grynaisiais pinigais. 2016-2018 m. automobilių transporto įmonėse iki 33 proc. visų sudarytų sandorių buvo atliekama grynaisiais pinigais. Dalis klientų yra nerezidentai, sektoriaus pažeidžiamumą lemia ir tai, kad LR įstatymuose nėra numatyti grynujų pinigų apribojimai (NRVA 7.2.9 poskyris);

- (d) prekyba nekilnojamoju turtu yra gerai žinomas PP/TF mechanizmas ir neretai nusikaltėliai nekilnojamąjį turtą perka atsiskaitydami nusikalstamu būdu įgytais grynaisiais pinigais. Svarbus vaidmuo tenka notarams, teisininkams ir nekilnojamojo turto agentams, kurie yra įpareigotieji subjektai PPTFPĮ prasme. NRVA išskiriama, kad būtent nekilnojamojo turto agentai neatlieka išsamaus kliento vertinimo, netikrina lėšų šaltinio ir nevykdo politiškai pažeidžiamų (paveikiamų) asmenų, tarptautinių finansinių sankcijų, neigiamos žiniasklaidos patikrų ir nerenka kitos informacijos, kuri yra reikalinga (NRVA 7.2.10 poskyris) (FNNT, 2020).

Aukščiau išdėstyta atskleidžia kai kurias rimtesnes su PPTFP susijusias problemas – įstatymų leidėjo nedėmesingumą, silpną kai kurių ūkio sektorių kontrolę, teisės aktų neveiksmingumą. Be to, nusikaltėliai tiek ieško naujų metodų nusikaltimams įgyvendinti, tiek laikosi senųjų. Manytina, kad negebėjimas valstybės mastu užkirsti kelią nusistovėjusiems ir gerai žinomiems nusikaltėlių veikimo stiliams yra kiek opesnė problema, nes tai gali sąlygoti teisės pažeidėjų nebaudžiamumo jausmą, kai tuo tarpu naujų metodų panaudojimui užkardyti neretai trukdo įvairių technologinių sprendimų neįdiegimas, reikiamų išteklių, supratimo nebuvimas ir panašiai. Bet kuriuo atveju matyti, kad nors finansų rinkos dalyviai taip pat aukštai reitinguojami pagal jų keliamą PP/TF riziką (FNNT, 2020), įpareigotųjų subjektų veiklos pažeidžiamumas, kiek tai susiję su galimybe įvykdyti PP/TF, pagrindžia, kodėl jų veikla taip pat yra reguliuojama PPTFP užtikrinančiais teisės aktais.

Paminėtina ir tai, kad NRVA dalis, skirta organizuoto nusikalstamumo analizei LR, tuo pačiu nemažai atskleidžia apie PP/TF nusikaltimus. Remiantis NRVA pateikiamais duomenimis, daugiausia 2018 m. organizuotų nusikalstamų grupuočių (toliau – **ONG**) buvo susijusios su neteisėta narkotinių medžiagų apyvarta (dažniausiai vykdomi nusikaltimai) ir konrabanda, transporto vagystėmis, akcizinių prekių konrabanda, neteisėtu

disponavimu šaunamaisiais ginklais, turto prievartavimu, vagystėmis užsienyje bei plėšimais (tai generuoja didžiausias nelegalias pajamas). Kelis metus iš eilės ONG vykdomos veiklos kryptys išlieka nepakitusios, o ONG tikslas – materialinės gerovės gerinimas, todėl ir *modus operandi* – neteisėta veika, siekiant šio tikslo. Kai kurie su šalies ekonomika susiję aspektai, nurodyti NRVA, gali paaiškinti materialinės naudos siekį, o konkrečiau – ekonominis šalies vertinimas rodo, kad LR egzistuoja didelė darbo užmokesčio ir pajamų nelygybė (žemos pajamos), LR taip pat didelis šešėlinės ekonomikos mastas (NRVA atkreipiamas dėmesys į Tarptautinio valiutos fondo atliktą tyrimą, pagal kurio rezultatus šešėlinės ekonomikos apimtis LR 2017 m. sudarė 15-24 proc. BVP (Tarptautinis valiutos fondas, 2018)). Nusikaltėlių veikimo būdus galimai lemia ir geografiniai LR bruožai, t. y. Lietuva yra rytinėje Baltijos jūros pakrantėje, šiaurėje ribojasi su Latvija, rytuose ir pietuose – su Baltarusija, pietvakariuose – su Lenkija ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi (FNNT, 2020). Kaip yra nurodęs V. Vaškelaitis, LR yra tranzito šalis (Vaškelaitis, Nienius, 2003, p. 74). A. Gutauskas detalizuoja, kad pinigai įprastai gaunami ne LR ir jų galutinis tikslas taip pat nėra LR. Nusikaltėliai naudojami tik LR teritorija arba čia veikiančiomis bankinėmis institucijomis (Gutauskas, 2007, p. 65). Nors nusikalstamumo, įskaitant PP/TF, priežastingumą nagrinėja atskiros mokslo šakos tokios kaip kriminologija, yra tikslinga suprasti, kokie faktoriai turi įtakos nusikaltėlių veikimui, ar tuos faktorius įmanoma pašalinti (pavyzdžiui, geografinė šalies padėtis yra iš esmės nekintanti aplinkybė), kad būtų galima greičiau aptikti PP/TF arba nusistatyti aiškias prevencinių priemonių koregavimo kryptis. Taigi iš pirmiau paminėto galima pažymėti, jog Lietuvos atveju PP grėsmė yra reali dėl ONG veikimo motyvacijos, patogios Lietuvos geografinės padėties. Visgi šalies pažeidžiamumas gali būti sumažintas atsižvelgiant į keletą kurį laiką nesikeičiančių faktorių: (i) Lietuvos, kaip tranzito šalies, statusą, (ii) ONG vykdomos veiklos veikimo kryptis. Mažesnė šių veiksmų kaita leidžia tiek pačiai valstybei, tiek finansų įstaigoms, kitiems įpareigotiesiems subjektams parengti tinkamiausią prevencinių priemonių planą, jį tobulinti, turima daugiau laiko plano analizei.

Vertinant NRVA turinį atrodytų, kad NRVA atskleidžia daugiau informacijos apie PP, nes kaip jau aptarta nagrinėjant PP/TF skirtumus, materialinė gerovė kaip tikslas nėra būdingas TF. TF pavojus pagrįstai nėra tiek detalizuojamas NRVA, nes prieš ketverius metus LR Vyriausybė nutarimu yra nustačiusi žemą terorizmo grėsmės lygį (Dėl LR Vyriausybės..., 2015) ir nėra oficialių duomenų apie šio lygio pasikeitimą. Kaip nurodoma NRVA, per šį laikotarpį nebuvo nustatyta ekstremistinių ideologinių motyvuotų organizuotų grupių, turinčių ketinimų ir pajėgumų rengti teroristinius aktus. Negauta

duomenų apie tarptautinių teroristinių organizacijų keliamą tiesioginę grėsmę LR, taip pat apie viešai platinamus grąsinimus teroristiniais aktais ar raginimus juos vykdyti prieš LR. Duomenų apie į konfliktų regionus iš LR išvykusius asmenis arba apie verbavimo dalyvauti teroristinėje veikloje atvejus užsienyje negauta. Iš kitos pusės, NRVA pažymima, kad įvairiuose ūkio sektoriuose trūksta kai kurių prevencinių priemonių pritaikymo TF užkardymui, kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, kiek tai susiję su elektroninių pinigų ir mokėjimo įstaigomis, reikalinga stiprinti sektoriaus suvokimą apie TF rizikos suvaldymą (FNNT, 2020). Paminėtina, kad PPTFP reguliavimo tikslų neatitinka aplinkybė, jog vienos rizikingiausių sričių veiklą vykdančios įstaigos nėra pasirengusios tinkamai suvaldyti TF riziką. Ilgainiui šia spraga gali pradėti naudotis nusikaltėliai. Visgi, manytina, kad LB, stebėdamas susiklosčiusią situaciją, yra pajėgus kontroliuoti šių finansų rinkos dalyvių veiklos atitiktį PPTFP teisės aktams, atsižvelgiant į LB suteiktą kompetenciją (išsamiau žr. 1.5 poskyrį). Papildomai paminėtina, kad žemas TF grėsmės lygis netapatų labai žemam ir juo labiau šis lygis nėra nekintantis. Svarbu ir tai, kad PPTFP priemonių pagrindinis tikslas yra ne jau įvykusių nusikaltimų rezultatų neutralizavimas, o PP/TF neįvykimas, kuriam įgyvendinti būtinas reikiamų žinių apie tiek apie PP, tiek apie TF turėjimas.

Darbo autorė pastebi, kad įpareigotųjų subjektų, kaip jie apibrėžti PPTFPĮ, teikiamų paslaugų panaudojimas PP/TF vykdyti kelia susirūpinimą ir reikalauja šių grėsmių vertinimo kaip prioritetinių, ypač tokios reakcijos tikimasi iš įstatymų leidėjo. Aktualumo nepraradusios seniai žinomos problemos tampa galvosūkiu dėl to, ko nepadare ir (ar) turi padaryti valstybės institucijos, galėdamos duoti įsakmius nurodymus asmenims dėl veikimo vienu ar kitu būdu. Bet kuriuo atveju aišku tai, kad aukščiau išdėstyta apžvalga dar kartą patvirtino, jog PP/TF negalima vertinti kaip vienodų nusikaltimų tiek privačiam sektoriui sprendžiant dėl jo veikimo galimybių, tiek viešajam sektoriui vykdančią priežiūrą. Su iššūkiais Lietuva susiduria ir dėl to, kad vis dar yra ūkio sektorių, išliekančių pažeidžiamais dėl priežasčių, kurių negalima pateisinti. Negalima teigti, kad šiai dienai dėmesys įpareigotiesiems subjektams yra pakankamas, jei nusikaltėliai vis dar gali naudotis nusistovėjusiais metodais, o atskirų įpareigotųjų subjektų priežiūra yra visiškoje stagnacijoje.

2.2. Tikrųjų savininkų nustatymo svarba ir jų registravimo problematika

Šiame rašto darbe analizuojant ES teisinį reguliavimą PPTFP srityje, buvo atskleista, kad tikrojo savininko, arba kaip įtvirtinta PPTFPĮ – naudos gavėjo, sąvoka atsirado kartu su Trečiosios KPPD reguliavimu. Iš šios KPPD preambulės, akivaizdu, kad tikrojo savininku bendrąja prasme laikytinas asmuo, gaunantis naudą iš juridinio asmens ar struktūros, tokios

kaip fondas ar patikos. Kokia ta nauda (pavyzdžiui, finansinė, nemateriali), minima direktyvoje, nėra apibrėžiama, tačiau vertinant tikrojo savininko sąvoką, galima pastebėti, kad naudą reikėtų suprasti nebūtinai kaip teigiamą, palankų rezultatą, nes, pavyzdžiui, pats juridinio asmens kontrolės įgyvendinimas nebūtinai sąlygoja naudos gavimą (pavyzdžiui, dividendų forma) iš kontroliuojamo asmens. Vertintina, kad tikrojo savininko samprata nukreipta į sąlygų anonimiškumui įgyti panaikinimą, t. y. siekiama, kad, esant būtinybei, reikiamas asmuo būtų patrauktas atsakomybėn (ne tam tikro fizinio asmens atstovas ar tas, kuris negalėjo turėti realios galimybės priimti tam tikro pobūdžio sprendimų). Mintį dėl kelio užkirtimo anonimiškumui patvirtina ir tai, kad Ketvirtąją KPPD tikrųjų savininkų nustatymui skiriamas didesnis dėmesys, be kita ko, pabrėžiant, kad poreikis turėti tikslią ir atnaujintą informaciją apie tikrąjį savininką yra esminis veiksnys randant nusikaltėlius, kurie priešingu atveju savo tapatybę galėtų dangstyti įmonės struktūra. Siekiant skaidrumo užtikrinimo, tikrojo savininko tapatybės nustatymo reikalavimas turi būti taikomas kuo platesniam valstybės narės teritorijoje įsteigtų ar bet kokiais kitais mechanizmais sukurtų juridinių asmenų spektrui. Atsižvelgiant į nurodytą, manytina, kad tikrojo savininko sąvoka yra tikslesnė nei naudos gavėjo, vartojama PPTFPĮ, nes žodžio „nauda“ reikšmė neviseiškai atitinka su tikraisiais savininkais įtvirtinto reguliavimo prasmę. Taigi, manytina, kad nacionalinis reglamentavimas turėtų būti pakoreguotas atitinkama kryptimi, kad būtų užtikrintas teisinis aiškumas.

Paminėtina, kad drauge su pirmiau aptartais aspektais, Ketvirtojoje KPPD pirmą kartą užsimenama apie centrinį registrą, kuriame būtų kaupiama informacija apie tikruosius savininkus. Visgi ryžtingiausių veiksmų šiuo klausimu imtasi Penktąją KPPD, kurioje įsakmiai nurodoma, kad tokie registrai turi būti sukurti ne vėliau kaip iki 2020 m. sausio 10 d. Nėgana to, šie registrai yra svarbūs ne tik valstybės viduje, bet ir santykiuose su užsienio valstybėmis, kadangi, remiantis Penktąją KPPD, nacionaliniai valstybių narių tikrųjų savininkų registrai turėjo būti sujungti iki 2021 m. kovo 10 d. Problemą kelia tai, kad kai kuriose valstybėse narėse, tarp kurių ir LR, tikrųjų savininkų registras neveikia, o Lietuvos teisiniame reguliavime įtvirtintos kai kurios nuostatos, kylančios iš Penktosios KPPD, dar nėra įsigaliojusios. Pavyzdžiui, nuo 2021 m. rugpjūčio 1 d. įsigalios šios PPTFPĮ nuostatos:

- (a) numatanti pareigą (kitaip nei šiuo metu – teisę) naudotis Juridinių asmenų dalyvių informacine sistema (toliau - **JADIS**) dėl informacijos apie naudos gavėjus patikrinimo;

- (b) įtvirtinanti, kad finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams nustačius JADIS apie naudos gavėją pateiktos informacijos ir paties kliento pateiktos informacijos neatitiktį, yra privaloma pranešti klientui apie neatitikimą ir pasiūlyti pateikti tikslią informaciją apie savo naudos gavėjus JADIS tvarkytojui;
- (c) kuria draudžiama finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams pradėti dalykinius santykius ar vykdyti vienkartinę piniginę operaciją ar sandorį (išskyrus pinigines operacijas ar sandorius, sudarytus ir (ar) vykdomus dalykinių santykių metu), kai informacija apie naudos gavėjus nėra pateikta JADIS arba kai informacija apie kliento – juridinio asmens naudos gavėjus, pateikta JADIS, neatitinka turimos informacijos apie to paties kliento naudos gavėjus.

Visos šios nuostatos yra susijusios su realia finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų galimybe pasinaudoti tikrųjų savininkų registru, todėl darytina pagrįsta išvada, kad aptariamą registrą tikimasi turėti iki jau minėtos 2021 m. rugpjūčio 1 d., kas akivaizdžiai viršija direktyva nustatytą terminą. Tai būtų galima paaiškinti lėšų trūkumu sistemai sukurti arba tuo, kad įprastai valstybinio registro sukūrimas trunka bent jau kelerius metus (LR valstybės informacinių išteklių..., 2011), tačiau reikia pastebėti, kad norima kurti ne naują savarankišką registrą, o JADIS posistemį (Dėl JADIS..., 2019), todėl kūrimo procesas savaime turėtų būti spartesnis. Vis dėlto, LR kyla grėsmė, kad ir toliau nevykdant savo, kaip ES narės, įsipareigojimų, Europos Komisija, remdamasi, be kita ko, ES sutartimi ir sutartimi dėl ES veikimo, pradės pažeidimo procedūros nagrinėjimą, kuri gali baigtis ir baudos paskyrimu LR. Darbo autorės vertinimu, toks registro kūrimo proceso užsitęsimas taip pat rodo ir nepakankamą kai kurių valstybės ministerijų įsitraukimą. Pastebėtina, kad LR vidaus reikalų ministerijos vienas iš tikslų yra formuoti politiką viešojo saugumo srityse (taigi ir PPTFP srityje), organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą (Dėl LR vidaus reikalų..., 2001). Situacija, kai esant teisiniam pagrindui vis dar nėra sukurtas skaidrumą užtikrinantis įrankis, leidžiantis kovoti su nusikalstamumu, akivaizdžiai rodo nepakankamas ministerijos pastangas siekiant jau įvardyto tikslo. Lygiai taip ir LR ūkio ministerija, formuojanti valstybės informacinių išteklių politiką, nedalyvauja tikrųjų savininkų registro kūrimo procese, kiek būtina, jei šiai dienai finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai neturi galimybės nei pateikti reikiamą informaciją apie tikruosius savininkus, nei ją patikrinti ir taip greičiau užmegzti dalykinius santykius. Aptariamo JADIS posistemio neveikimas, nepaisant įtakos, kurią jame kaupiama informacija galėtų padaryti iš tiesų užtikrinant PPTFP, žymi, kad šiai dienai Lietuva dar nevertina PPTFP kaip prioritetinės srities arba nėra suvokiama pačio tikrųjų savininkų registro svarba. Net ir

kylant minėtai baudos paskyrimo grėsmei, šiai dienai nėra aišku, (i) kokios objektyvios aplinkybės lemia, kad minimas registras neveikia, (ii) kaip finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai turės pateikti informaciją apie naudos gavėjus, o atsakymų į šiuos klausimus taip pat gali tikėtis ir Europos Komisija.

Pažymėtina, kad papildomai dėmesio reikalauja ir tikrojo savininko, arba kitaip - naudos gavėjo, apibrėžimo problematika. Visų pirma, paminėtina, kad keblumai kyla ne dėl fizinio asmens, kurio vardu yra vykdomas sandoris ar veikla, kuris taip pat būtų laikomas tikroju savininku, o dėl fizinio asmens, kuris turi būti laikomas tikroju savininku juridiniame asmenyje. Analizuojant Ketvirtąją KPPD matyti, kad įtvirtinta naudos gavėjo sąvoka sietina su tam tikra procentine riba, t. y. 25 proc. plus viena akcija arba didesnė nei 25 proc. kliento nuosavybės dalis, kurią pasiekus finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai fizinį asmenį turi laikyti tikroju savininku. Papildomai paminėtina, kad (i) tiesioginiu savininku laikomas fizinis asmuo, turintis kliento minėtą procentinę nuosavybės dalį, o (ii) netiesioginiu – kontroliuojantis įmonę (-s), turinčias minėtą procentinę kliento dalį. Visgi, kaip nurodyta Ketvirtojoje KPPD, tai netrukdo valstybei narei nuspręsti, kad nuosavybę arba kontrolę gali rodyti mažesnė procentinė dalis. Remiantis PricewaterhouseCoopers atlikto tyrimo duomenimis, yra valstybių narių, pasinaudojusių pastarąja galimybe. Nors pagal Ketvirtosios KPPD reguliavimą, jau aptarta naudos gavėją apibrėžianti procentinė dalis turėtų būti didesnė negu 25 proc. (kaip yra numatyta ir LR reguliavime), kai kuriose valstybėse taikoma platesnė tikrojo savininko sąvoka. Pavyzdžiui, Ispanijoje 25 proc. ir daugiau taisyklė taikytina įmonių atveju, tačiau mažesnė procentinė dalis taikoma fondų ir asociacijų atžvilgiu, Slovėnijoje procentinė riba gali būti mažesnė nei 25 proc., jei fizinis asmuo yra įgijęs kontrolę kitu pagrindu, t. y. vertinama, ar jis turi dominuojančią padėtį verslo subjekto turto valdymo atžvilgiu arba kitu būdu kontroliuoja, gali reikšmingai daryti įtaką su verslo subjekto valdymu susijusiems sprendimams (PricewaterhouseCoopers, 2020). Tai sąlygoja, pavyzdžiui, kad valstybės, kuriose įtvirtinta platesnė naudos gavėjo sąvoka, iš tokių valstybių kaip Lietuva, gautų jų reguliavimą nevysiškai aitinkančią informaciją, o atvirkštiniu atveju Lietuvos subjektai turėtų įdėti papildomų pastangų, siekdami nustatyti tikruosius savininkus, atitinkančius nacionalinį reguliavimą. Taigi informacijos keitimasis, sujungus nacionaliniu lygmeniu veikiančius tikrųjų savininkų registrus, nebūtų visiškai efektyvus, kol nėra unifikuota tikrojo savininko sąvoka.

Papildomų klausimų kelia ir tai, kad tam tikrais atvejais yra iš tiesų sudėtinga ar neįmanoma nustatyti naudos gavėją, arba kyla abejonių, ar įpareigotojo subjekto nustatytas

fizinis asmuo iš tiesų yra tikrasis savininkas. Remiantis ES reguliavimu, kuris, be kita ko, atspindėtas ir LR teisiniame reglamentavime, aptariamam atveju naudos gavėju laikomas vyresniojo vadovo pareigas einantis fizinis asmuo, tačiau turi būti išpildytos dar dvi sąlygos, numatytos Ketvirtojoje KPPD: (i) būtina panaudoti visas įmanomas priemones tikrojo savininko, kaip jis apibrėžtas KPPD, nustatymui, (ii) finansų įstaiga ar kitas įpareigotasis subjektas neturi turėti jokių pagrįstų įtarimų. Svarbu tai, kad Penktoji KPPD buvo papildyta tuo, jog finansų įstaiga ar kiti įpareigotieji subjektai turi imtis būtinų pagrįstų priemonių, kad patikrintų vyresniojo vadovo pareigas užimančio fizinio asmens tapatybę, ir turi saugoti įrašus apie atliktus veiksmus ir iškilusius sunkumus patikrinimo proceso metu, jei tokių esama, nors nėra aišku, kokio išsamumo tokie įrašai turi būti ir kokia konkrečia forma minėti sunkumai turi būti fiksuojami. Be to, kiek tai susiję su analizuojamų tikrųjų savininkų registrų kūrimu ir funkcionavimu, Penktosios KPPD preambulėje pastebėta, kad tais atvejais, kai vyresnysis vadovas laikomas tikroju savininku tik *ex officio*, o ne todėl, kad turi nuosavybės dalį arba kitomis priemonėmis vykdo kontrolę, tai turėtų būti aiškiai nurodyta registruose. Vis dėlto net ir su tokių papildomų saugumo priemonių nustatymu neišvengiamai kyla klausimas, kas turi būti suprantamas kaip vyresnysis vadovas ir, kaip matyti iš Ketvirtojoje KPPD pateiktos sąvokos, vyresniojo vadovo samprata susideda iš tam tikrų vertinamųjų aspektų, kuriuos nėra aišku, kam palikta įvertinti, t. y. įpareigotiesiems subjektams ar priežiūros institucijoms, kaip jos turėtų būti suprantamos PPTFP reglamentuojančių teisės aktų prasme. Kaip apibrėžta Ketvirtąja KPPD, vyresnioji vadovybė - pareigūnas arba darbuotojas, turintis pakankamai žinių apie įstaigai kylančią PP/TF riziką ir einantis pakankamai aukštas pareigas, kad priimtų sprendimus, turinčius įtakos jai kylančiam rizikai, ir jis ne visais atvejais turi būti direktorių valdybos narys. Visgi žodžiai „pakankamai“, „ne visais atvejais“ provokuoja diskusiją, ką vyresniuoju vadovu turėtume laikyti, pavyzdžiui, įstaigoje, kurioje yra tokios trys pareigybės: PPP pareigūnas, atitikties pareigūnas ir valdybos narys, organizuojantis PPTFP priemonių įgyvendinimą. Nors LB papildė, kad vyresnijį vadovą gali charakterizuoti, pavyzdžiui, tai, ar toks fizinis asmuo gali tvirtinti atitinkamas įstaigos vidaus politikas, kontrolės procedūras (LB, 2018), tai nesąlygoja tapataus aiškinimo kitoje valstybėje narėje. Tai vėlgi reiškia, kad PPTFP reguliavimas ES mastu yra panašesnis į principais grindžiamą reguliavimą, o pastarųjų principų turinys skirtingų asmenų gali būti aiškinamas nevienodai. Net ir tuo atveju, jei konkrečios valstybės viduje būtų nusistovėjusi praktika dėl to, kas laikytina vyresniuoju vadovu, ES mastu ši problema būtų išspręsta tikslinant reguliavimą, numatant konkretesnius kriterijus

vyresniajam vadovui nustatyti arba rekomendacinio pobūdžio šaltiniu išsamiau paaiškinant minėtą vyresniojo vadovo sąvoką. Šiai dienai susiklosto tokia situacija, kad tikrinant sujungtuose tikrųjų savininkų registruose esančią informaciją, juose neišvengiamai atsirastų nevisiškai tiksli informacija jau vien dėl PPTFP reguliavimo abstraktumo aptartais aspektais.

Taigi, nors naudos gavėjų registro idėja atrodytų sveikintina, tačiau jos įgyvendinimas yra problematiškas, ką avivaizdžiai rodo ir Lietuvos atvejis, kurioje, nepaisant ES teisės imperatyvų, toks registras dar nefunkcionuoja. Nepakankamas LR valdžios dėmesys tikrųjų savininkų registro kūrimo svarbai nuvilia tuo atžvilgiu, kad turint realias galimybes PPTFP įgyvendinti, t. y. eliminuoti nusikaltėlių anonimiškumo užsitikrinimą, prevencija šiuo atžvilgiu apsiriboja teisiniu reguliavimu, kuris šiai dienai nėra įgijęs jokios praktinės reikšmės. Negana to, net ir veikiančių aptariamų registrų sujungimas kelia klausimą, kiek tiksli informacija apie tikruosius savininkus mainysis ir klausis valstybės narės, jei šių valstybių teisės skirtumai kai kuriais atvejais lemia nevienodą aiškinimą, kas yra laikoma tikroju savininku. Atkreiptinas dėmesys, kad nors iš pačių finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų klientų reikalaujama pateikiamos informacijos apie jų naudos gavėjus tikslumo ir kai kuriais atvejais tai gali lemti santykių nutraukimą, sandorių sustabdymą arba net rimtesnes pasekmes, pavyzdžiui, administracinę atsakomybę bendrovės vadovui už duomenų apie naudos gavėjus nepateikimą ar neteisingos informacijos pateikimą, šiai dienai abejotina, ar pačioje jungtinėje registrų sistemoje pateikiama informacija bus galima besąlygiškai pasitikėti.

2.3. Finansų rinkos dalyvių klaidos PPTFP srityje

Vertinant LB viešai skelbiamą informaciją apie finansų rinkos dalyviams paskirtas poveikio priemones³, galima pastebėti, kad dažniausiai dėl PPTFP reikalavimų neįgyvendinimo ar netinkamo įgyvendinimo, poveikio priemonės yra skiriamos elektroninių pinigų įstaigoms⁴. Analizuojant teisinį pagrindą, kuriuo remiantis paskiriama poveikio priemonė, dažniausiai elektroninių pinigų įstaigos susiduria su sunkumais

³ Lietuvos bankas. *Poveikio priemonės* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/poveikio-priemones-2> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

⁴Iš 19 atvejų, kuomet buvo paskirtos poveikio priemonės dėl PPTFP teisės aktų reikalavimų netinkamo įgyvendinimo ar neįgyvendinimo (pastaba: darbo autorė neįskaičiuoja atvejų, kada buvo paskirta poveikio priemonė, bet finansų rinkos dalyvis pateikė skundą ir jis buvo patenkintas, iš dalies patenkintas arba dar yra nagrinėjamas), 7 kartus poveikio priemonės skirtos elektroninių pinigų įstaigoms (pastaba: darbo autorė neįskaičiuoja 4 kartų, kada buvo paskirta poveikio priemonė, bet įstaiga pateikė skundą ir jis buvo patenkintas, iš dalies patenkintas arba dar yra nagrinėjamas). Toliau eiliškumas seka tokia tvarka: kredito unijos – 4 kartai, bankai – 3 kartai (pastaba: darbo autorė neįskaičiuoja 1 karto, kai buvo paskirta poveikio priemonė, bet įstaiga pateikė skundą ir jis yra nagrinėjamas), finansų maklerio įmonės – 3 kartai, valdymo įmonė – 1 kartas, mokėjimo įstaigai yra paskirta poveikio priemonė, bet dėl jos pateiktas skundas.

įgyvendinant šiuose PPTFPĮ straipsniuose įtvirtintus reikalavimus: 9 straipsnio („Kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymas“), 10 straipsnio („Kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymo reikalavimai, kai tapatybė nustatoma klientui dalyvaujant fiziškai“), 11 straipsnio („Kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymo reikalavimai, kai tapatybė nustatoma klientui fiziškai nedalyvaujant“) bei 29 straipsnio („Finansų įstaigų ir kitų įpareigotųjų subjektų vidaus kontrolės procedūros“). Darbo autorės vertinimu, reikšminga tai, kad dažnai⁵ kartu su kitais PPTFPĮ pažeidimais yra konstatuojamas PPTFPĮ 29 straipsnio pažeidimas, kas suponuoja mintį, jog netinkamai parengtos, neefektyvios vidaus kontrolės procedūros PPTFP srityje lemia ir kitų prevencinių procesų neefektyvumą.

Siejant su pirmiau aptarta analize, paminėtina, kad didelę reikšmę klaidų išvengimui turi įstaigos atliekamas visos veiklos rizikos vertinimas, kuris jau buvo paminėtas aptariant PP/TF rizikos vertinimo lygmenis. Ypatingai pabrėžtina, kad ir NRVA atskirai minima, kad elektroninių pinigų ir mokėjimo įstaigų pažeidžiamumą, be kita ko, lemia tai, kad dauguma šių įstaigų dar neatliko įstaigos visos veiklos PP/TF rizikos vertinimo, atsižvelgiant į rizikos rūšis, įvardytas PPTFP reglamentuojančiuose teisės aktuose (FNNT, 2020). Svarbu atkreipti dėmesį į LB Priežiūros tarnybos PPP skyriaus paskelbtą apžvalgą, kurioje pateikiamos pagrindinės įžvalgos dėl finansų rinkos dalyvių atliekamų visos veiklos PP/TF rizikos vertinimų (toliau – **Apžvalga**). Apžvalgos poreikis aiškinamas tuo, kad finansų rinkos dalyviams kyla klausimų, susijusių su minimo vertinimo atlikimu praktikoje. Apžvalga pagrįsta išvadomis, gautomis LB vykdant finansų rinkos dalyvių priežiūrą bei 20 finansų rinkos dalyvių (bankų, elektroninių pinigų įstaigų, mokėjimo įstaigų) rizikos vertinimų analize. Vienas iš pagrindinių principų, kuriuo turi vadovautis finansų rinkos dalyvis ir ką minėtas LB skyrius taip pat pastebi – įstaigos visos veiklos rizikos vertinimas neturi būti savitikslis (LB Finansų rinkos priežiūros tarnybos PPP skyrius, 2021). Vadinasi, negali susiklostyti situacija, kai rizikos vertinimo tvarka, kurią reikalaujama parengti pagal Nurodymų 36 punktą, įstaigoje egzistuoja tik todėl, kad formaliai būtų patenkinti finansų rinkos dalyviui taikomų PPTFP teisės aktų reikalavimai. Tai, be kita ko, gali būti susieta su tuo, jog rizikos vertinimas yra tam tikrą laikotarpį trunkantis procesas, kuris galiausiai turėtų pasibaigti priemonių, skirtų PP/TF rizikoms suvaldyti, nustatymu ir jų įgyvendinimu. Vadinasi, atlikus tik teorinio pobūdžio rizikos vertinimą ir neidentifikavus iš tiesų konkrečiam finansų rinkos dalyviui kylančių (kilsiančių) PP/TF rizikų, nebus nustatytos ne tik prioritėtinės rizikos suvaldymo sritys, kaip nurodoma Apžvalgoje (LB Finansų rinkos

⁵ Iš 11 atvejų, kuomet elektroninių pinigų įstaigoms buvo paskirtos poveikio priemonės, 5 kartus, drauge su kitais PPTFP teisės aktų pažeidimais, konstatuotas PPTFPĮ 29 straipsnio pažeidimas (pastaba: 2 atvejais iš minimų 5 atvejų dėl paskirtos poveikio priemonės yra pateikti skundai ir jie yra nagrinėjami).

priežiūros tarnybos PPP skyrius, 2021), bet ir nebus sudarytas realią situaciją atspindintis prevencinių priemonių planas. Rizikos vertinimo etapo tinkamas neįgyvendinimas suponuoja rimtesnes PPTFP teisės aktų neatitikties problemas. Taip yra todėl, kad strategijos, kurios taikomos PP/TF rizikoms suvaldyti ir mažinti yra orientuotos tiek į atgrasomojo pobūdžio priemones (pavyzdžiui, deramo kliento patikrinimas), tiek į aptikimo priemones (pavyzdžiui, stebėseną ir pranešimai apie įtartinas operacijas), tiek į informacijos saugojimą, kad būtų galima atlikti reikiamus tyrimus (Tarptautinė kovos su PP organizacija, 2014). Toks aptariamų aspektų ryšys rodo, kad tinkamai neatlikus įstaigos visos veiklos rizikos vertinimo, yra natūralu tikėtis, kad finansų rinkos dalyviai darys klaidas vykdydami kitas pareigas pagal PPTFP teisės aktus. Pavyzdžiui, galima tokia įvykių seka: (i) kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymo metu įstaigos atsakingi darbuotojai nebus tikri, kada reikalinga prašyti papildomos informacijos iš kliento ir kokio pobūdžio papildoma informacija turėtų būti surinkta, (ii) nepakankamos ir (ar) netinkamos informacijos surinkimas gali sąlygoti klaidas nustatant kliento keliamą riziką, (iii) dalykinių santykių stebėjimas vyktu ne tokiu periodiškumu, kaip yra būtina. Šioje sekoje įvardyti veiksmai kiekvienas individualiai būtų vertinamas kaip PPTFP reglamentuojančių teisės aktų pažeidimas. Svarbu tai, kad tokio pobūdžio pažeidimai didžiąja dalimi priklauso nuo vidinių įstaigos tvarkų ir procedūrų, kurios, be kita ko, yra paremtos analizuojamu visos veiklos įstaigos PP/TF rizikų vertinimu. Vadinas, išsprendus su pastaruoju rizikos vertinimu susijusias problemas, išvengiama klaidų sekančiuose įstaigos veikimo etapuose.

Be to, pastebėtina, kad skirtingas požiūris reikalingas visos veiklos rizikos vertinimą atliekant iki finansų rinkos dalyvio veiklos pradžios ir ją jau pradėjus. Pavyzdžiui, asmenys, kreipdamiesi į LB dėl elektroninių pinigų ar mokėjimo įstaigos licencijos išdavimo, pildo su atliktu visos veiklos rizikos vertinimu susijusią informaciją dokumente pavadinimu „Anketa dėl pareiškėjo vidaus procedūrų, siekiant įvykdyti pareigas, susijusias su PPTFP“ (Dėl LB išduodamų leidimų..., 2009), kurios pagrindu priežiūros institucija vertina, ar įstaiga yra pasiruošusi vykdyti iš PPTFP teisės aktų kylančias pareigas. O štai įstaigai gavus licenciją, svarbu paisyti Nurodymų 28 punkto, pagal kurį finansų rinkos dalyvis privalo užtikrinti, kad visos veiklos PP/TF rizikos vertinimas būtų atliekamas, peržiūrimas ir atnaujinamas reguliariai, bet ne rečiau kaip kartą per metus ir (arba) įvykus reikšmingiems pokyčiams. Vadinas, pirmuoju atveju rizikos vertinimo išsamumas turi būti toks, kad įstaiga ne tik galėtų efektyviai veikti, bet ir identifikuotos rizikos taptų atspirties tašku sprendžiant, ar įvyko kažkokių rizikos lygio modifikacijų, taip pat, kad galėtų atlikti lyginamąją analizę, spręsti dėl PPTFP priemonių tobulinimo krypčių. Svarbu ir tai, kad

netinkamai atlikus pasiruošimą galimoms PP/TF rizikoms, tikėtina, kad bus susidurta su tokiomis kliūtėmis kaip pavėluotas rizikų identifikavimas, spragos supratime, kokių rizikų konkretus finansų rinkos dalyvis gali tikėtis. Taigi svarbiausias yra *ex ante* rizikų įsivertinimas.

Atskiriant specifiskai konkrečiai finansų įstaigai ar kitam įpareigotajam subjektui būdingas PP/TF rizikas nuo teorinių (arba kitaip – bendro pobūdžio) rizikų, svarbu suprasti, kad bendras suvokimas apie konkretaus ūkio sektoriaus pažeidžiamumą yra lygiai taip pat svarbus ir tuo klausimu reikalingi SNRV ir NRV. Sektorines PP/TF rizikas finansų įstaiga ar kitas įpareigotasis subjektas taip pat turi būti pasirengęs suvaldyti. Vis dėlto įstaigos visos veiklos rizikos vertinimas yra daugiau pagrįstas pačios įstaigos individualizavimu ir yra atsakymų į klausimą, kuo tas subjektas išsiskiria, ieškojimu. Keturios rizikų rūšys, minimos PPTFP reguliavime, o konkrečiau – Nurodymų 30 punkte, gali būti rodikliu, kokias sritis finansų įstaiga ar kitas įpareigotasis subjektas turi akylai ištirti. Pirmiausia, išskirtinumą reiktų įsivertinti pagal šiuos kriterijus: (i) klientus, (ii) šalis, regionus, kuriuose bus teikiamos paslaugos, (iii) teikiamų paslaugų, produktų ir atliekamų operacijų unikalumas, (iv) produkto, paslaugos, sandorio ar paslaugų teikimo kanalų ypatingumas. Hipotetiniai pavyzdžiai palyginimui:

- (a) elektroninių pinigų įstaiga, kurios 80 proc. klientų yra fiziniai asmenys ir 20 proc. – juridiniai asmenys, su kuriais dalykinius santykius užmezga nuotoliniu būdu, siūlo elektroninės piniginės (angl. *e-wallet*) paslaugą tik ES ribose;
- (b) mokėjimo įstaiga teikia visas LR mokėjimų įstatyme numatytas mokėjimo paslaugas daugiausia juridiniams asmenims (80 proc. klientų yra juridiniai asmenys, 20 proc. – fiziniai asmenys), taiko mišrų klientų identifikavimo būdą (tiek klientui dalyvaujant fiziškai, tiek nuotoliniu būdu) ir neapsiriboja ES bei Europos ekonominės erdvės teritorija (užmezga dalykinius santykius su klientais iš trečiųjų šalių).

Iš aukščiau nurodyto matyti, kad įstaigose akivaizdūs skirtumai yra šiose srityse: (i) klientų pasiskirstyme, (ii) taikomuose atpažinties metoduose, (iii) teikiamose paslaugose, (iv) geografinėje paslaugų teikimo vietoje. Vadinasi, vidinės šių subjektų PPTFP procedūros ir tvarkos turi būti pritaikytos prie nurodytų išskirtinumų. Pavyzdžiai PPTFP reikalavimų, kuriems turi būti skiriamas didesnis įstaigų dėmesys: (i) elektroninių pinigų įstaigos atveju ypatinga reikšmė turėtų būti teikiama nuotoliniam kliento ir naudos gavėjo identifikavimui (PPTFP 11 straipsnis, taip pat susiję teisės aktai, parengti pagal šio straipsnio 5 dalį), (ii) mokėjimo įstaiga turi būti nusistačiusi, kokio pobūdžio veikla užsiimančių klientų juridinių asmenų tikisi ir numatyti sustiprintas kontrolės priemones, jei klientai vykdo didesnę riziką

keliančią veiklą (PPTFPĮ 14 straipsnis), (iii) mokėjimo įstaiga turi atkreipti dėmesį į asmenų iš trečiųjų šalių keliamą riziką (PPTFPĮ 14, 14¹ straipsniai). Visgi abiejose situacijose yra daugybė kintamųjų, kurie natūraliai kelia mintį, kad nėra įmanoma numatyti visų rizikingų scenarijų, taigi ir sunkiai įsivaizduojamas tokio išsamumo prevencinių priemonių planas, kuris būtų pritaikytas visų galimų PP/TF rizikų neutralizavimui. Šią mintį patvirtina ir Tarptautinės kovos su PP organizacijos įžvalga, kad nepaisant finansų įstaigų taikomos prevencinių priemonių sistemos, nusikaltėliai vis tiek bandys naudotis finansų sektoriumi neteisėtai gautų lėšų judėjimui ir kartas nuo karto tą sėkmingai įgyvendins (Tarptautinė kovos su PP organizacija, 2014).

Finansų rinkos dalyvių daromos esminės klaidos, pavyzdžiui, netinkamų vidinių dokumentų parengimas ir taikymas, ir PPTFP teisės aktų reikalavimų neįgyvendinimas neturi būti toleruojamas ir yra svarbu išsiaiškinti, kur slypi tokių klaidų ištakos. Šiai dienai galima daryti išvadą, kad finansų rinkos dalyviai susiduria su sunkumais suprantant vykdomą ar planuojamą vykdyti veiklą iš PPTFP perspektyvos ir tą aiškiai rodo su įstaigos visos veiklos vertinimu kylančios problemos. Didesne problema laikytina tai, kad minimas rizikos vertinimas atliekamas ydingai jau finansines paslaugas teikiančių finansų rinkos dalyvių, nes etape iki tampant finansų rinkos dalyviu reali grėsmė pačiai finansų sistemai nekyla. Nepasiruošusius PP/TF rizikos suvaldymui LB kontrolės mechanizmas priverčia persvarstyti PPTFP svarbą ir skirti didesnę dėmesį numatomo verslo modelio analizei. Vis dėlto taip pat fundamentalu paraleliai nagrinėti mintį dėl sunkiai įgyvendinamos visiškos atitikties PPTFP teisės aktų reikalavimams vien dėl didelės atsitiktinumų tikimybės. Taigi, manytina, kad vertinant finansų rinkos dalyvių daromas klaidas, teisinga būtų atsižvelgti, ar pažeidimas nėra atsitiktinis atvejis, kuris būtų nutikęs bet kuriam kitam asmeniui tokiomis pačiomis aplinkybėmis.

2.4. Informacinių technologijų įtaka teisei PPTFP srityje

Inovatyvios ir kiek futuristinės idėjos neretai tampa diskusijų objektu ir dėl supratimo apie jas stygiaus, o PPTFP srityje, kaip jau pirmiau užsiminta šiame rašto darbe, tokios idėjos būdingos informacinių technologijų vystymuisi. Kooperavimasis siekiant mainymosi žiniomis jau suprantamas ir valstybiniu lygmeniu (pavyzdžiui, minėtas PPPKC kūrimas) tarsi žymi, kad informacinės technologijos kelia grėsmę, jog bus sunkiau susekti ir suvaldyti PP/TF įvykdymo riziką. Visgi, kaip nurodoma toliau, egzistuoja ir kitos perspektyvos, iš kurių galima tirti informacines technologijas PPTFP srityje.

Kliento ir naudos gavėjo tapatybė gali būti nustatyta ne tik klientui fiziškai prisistačius į finansų įstaigos ar kito įpareigotojo subjekto padalinį, bet ir naudojantis

įvairiais technologiniais sprendimais. Dėl šios priežasties PPTFPĮ nustatyti reikalavimai, išskirti pagal du kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymo būdus: (i) klientui dalyvaujant fiziškai, (ii) klientui fiziškai nedalyvaujant arba kitaip – tapatybės nustatymas nuotoliniu būdu. Kadangi kontroliuoti identifikavimo procesą yra sudėtingiau antruoju atveju, reikalinga apibrėžti standartus, kuriuos patenkinus, būtų užtikrinta, kad tapatybė nustatyta tokiu būdu, kuris derinasi su PPTFP teisės aktų reikalavimais. Taigi FNTT direktoriaus įsakymu yra įtvirtinti techniniai reikalavimai kliento tapatybės nustatymo procesui, kai tapatybė nustatoma nuotoliniu būdu, naudojantis elektroninėmis priemonėmis, leidžiančiomis tiesioginio vaizdo perdavimą (toliau – **Įsakymas**). Kaip matyti iš Įsakymo turinio, galimos kelios alternatyvos: (i) tapatybė nustatoma videoperdavimo būdu arba (ii) nuotraukos perdavimo būdu. Vadinasi, galimi tokie atvejai, kai potencialus finansų įstaigos ar kito įpareigotojo subjekto klientas, turintis išmanųjį įrenginį su įmontuota vaizdo kamera, atsisiunčia finansų įstaigos ar kito įpareigotojo subjekto siūlomą programėlę (angl. *app*), kurios pagalba dalykiniai santykiai užmezgami klientui (i) nufotografuojant save ir savo tapatybės dokumentą arba (ii) kurį laiką įsijungus vaizdo kamerą filmuojant save ir į vaizdo kamerą rodant reikiamas tapatybės dokumento dalis. Vis dėlto, nepaisant tokių technologinių sprendimų kūrėjų idėjų, būtinas atitiktis teisės aktams užtikrinimas. Lietuvoje finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai, prieš naudodami minimo pobūdžio sprendimą nuotoliniam identifikavimui, turi įsitikinti, kad, pavyzdžiui, vaizdas ir garsas būtų perduodamas realiu laiku (Įsakymo 22.1 punktas), tiesioginio videoperdavimo ir (ar) nuotraukos kokybė yra tokia, kuri leidžia tiksliai matyti kliento veidą ir (ar) nustatyti kliento tapatybę iš tapatybės dokumento veido atvaizdo nuotraukos (Įsakymo 22.3 punktas), technologinis sprendimas veikia taip, kad yra nustatomi atvejai, jei tapatybės dokumentas yra pažeistas, suklastotas ar yra kitų požymių, kurie kelia įtarimą dėl tapatybės dokumento tikrumo (Įsakymo 22.7 punktas), yra užtikrinama, kad videoperdavimo ar tiesioginio nuotraukos perdavimo metu kliento tapatybės nustatymo procese dalyvauja tik vienas asmuo (Įsakymo 22.10 punktas). Svarbu tai, kad įprastai aptariami technologiniai sprendimai yra trečiųjų asmenų kuriami produktai, siūlomi finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams. Pastebėtina, kad finansų įstaigų atveju tai, be kita ko, laikytina veiklos funkcijų perdavimu, kuris yra reglamentuotas atskiru LB valdybos nutarimu ir kurio pagrindu finansų įstaigos vis tiek lieka atsakingos už perduotas veiklos funkcijas (Dėl Finansų rinkos dalyvių veiklos..., 2020). Vadinasi, technologinio sprendimo sėkmingas veikimas ir atitiktis teisės aktų reikalavimams yra ne tik produktą siūlančio verslo subjekto, bet ir jį įsigijančio asmens rūpestis, todėl derybų

stadijoje iki sudarant sutartį, būtina išsinalizuoti produkto funkcionavimą ir atlikti papildomą įsivertinimą iš teisės aktų reikalavimų pusės, ar finansų įstaiga ar kitas įpareigotasis subjektas iš tiesų gali jį naudoti savo veikloje.

Kita PPTFP sritis, kurioje dėl didelio apdorojamų duomenų kiekio yra naudingas dirbtinio intelekto panaudojimas – nuolatinė kliento dalykinių santykių ir operacijų (sandorių) stebėseną, kurią privalu vykdyti pagal PPTFPI 9 straipsnio 16 dalį. Nurodymų 58 punkte detalizuojama, kad minima nuolatinė stebėseną apima: (i) stebėseną realiuoju laiku, t. y. prieš įvykdant kliento operaciją ir (arba) operacijos atlikimo metu (momentinė stebėseną) (angl. *online monitoring*), ir (ii) retrospektyvią stebėseną, t. y. jau įvykdytų operacijų ir (arba) sandorių analizę, siekiant suprasti kliento atliekamų operacijų ir (arba) sudaromų sandorių pobūdį ir (arba) jų atitiktį finansų rinkos dalyvio turimoms žinioms apie klientą, jo rizikos profilį, identifikuoti atliekamas įtartinas operacijas ir (arba) sandorius. Nurodymų 66 punkto nuostata patvirtina mintį, kad vykdant nuolatinę stebėseną, gali būti įdiegti automatiniai stebėsenos sprendimai, kurie turi veikti taip, kad sugeneruotų įspėjimus (angl. *alert*), kuriuos atsakingi finansų rinkos dalyvio darbuotojai turi laiku peržiūrėti ir tinkamai išanalizuoti. Be to, vidaus kontrolės priemonės, skirtos dalykinių santykių ir operacijų (sandorių) stebėsenai (įskaitant automatinės stebėsenos sprendimus, informacinių technologijų priemones ir panašiai), tinkamumas privalo būti reguliariai peržiūrimas siekiant užtikrinti, kad įdiegtos priemonės yra aktualios ir atitinka finansų rinkos dalyvio rizikas (Nurodymų 69 punktas). Taigi finansų rinkos dalyvis turi planuoti savo žmogiškuosius išteklius taip, kad jis būtų pajėgus nustatyti, ar taikomi automatiniai sprendimai veikia tinkamai, ar yra surenkama visa reikiama informacija, ar sprendimas yra pakankamas, įvertinus pačios įstaigos mastą ir teikiamų paslaugų kiekį, pobūdį. Be to, finansų rinkos dalyvio organizacinė struktūra, paremta trijų gynybos linijų sistema, turėtų būti tokia, kad sprendimus dėl galimos rizikos suvaldymo, taigi ir PP/TF rizikų valdymo, pavyzdžiui, automatinei sistemai sugeneravus įspėjimą apie įtartina kliento veiklą, priimtų reikiamą kompetenciją turintys įstaigos darbuotojai (darbo autorė pastebi, kad finansų įstaigų atveju tai neretai PPP pareigūnas) ar valdymo organo narys (Davies, Zhivitskaya, 2018, p. 37). Vadinasi, dėl įstaigoje naudojamų informacinių technologijų sprendimų gali būti įtraukiamas pakankamai didelis kiekis skirtingas pozicijas užimančių žmonių, kas rodo, kad tam tikro lygio darbuotojų, valdymo organų narių išprusimas informacinių technologijų srityje yra būtinas finansų įstaigoms vykdant savo veiklą.

Teisės ir informacinių technologijų įtaką PPTFP srityje nagrinėjant iš teisininkų, teikiančių teisinę paslaugą finansų įstaigoms ir kitiems įpareigotiesiems subjektams,

perspektyvos, galima prognozuoti, kad iš jų bus tikimasi nestandartinio mąstymo dėl teikiamų paslaugų ir paslaugų mechanizmų naujumo. Lietuvai tampant vienu iš „fintech“ įmonių centrų (Invest Lithuania, 2021), reikia atkreipti dėmesį, kad, kaip yra pastebima, tokio tipo įmonės yra kuriamos siekiant patobulinti finansines paslaugas, kurias siūlo tradicinės finansų įstaigos (pavyzdžiui, bankai). Srityse, kurias anksčiau aptarnaudavo tik tradicinės finansų įstaigos (tokios kaip: skolinimas, draudimo paslaugos, mokėjimo paslaugos, pinigų perlaidos), dabar įsitvirtina ir „fintech“ įmonės. Šių įmonių įtaka pasireiškia ir tuo, kad tradicinės finansų įstaigos stengiasi pačios transformuoti ir labiau skaitmenizuoti pagrindines bankų sistemas. Galiausiai plačiai prieinami mobilieji įrenginiai, kompiuteriai, internetas ir nauji verslo modeliai yra veiksniai, kurie „fintech“ įmonėms leidžia augti ir su mažomis sąnaudomis pasiekti milijonus vartotojų (Varga, 2017, p. 23-27). Šie ir panašaus pobūdžio pokyčiai lemia ir poreikį ieškoti naujų paslaugų arba jų teikimo būdų, pavyzdžiui, yra prognozuojama, kad finansų sektorius gali bandyti išnaudoti išmaniąsias apyrankes lygiai taip, kaip dabar sėkmingai yra naudojami mobiliojo ryšio telefonai (Christi, Barberis, 2016, p. 14), o štai, pavyzdžiui, lustai galimai bus naudojami kaip savotiškos informacijos laikmenos, kaupiančios būtiną informaciją piniginių operacijoms vykdyti. Dėl nuolatinio inovatyvumo ir išskirtinumo siekio teisininkų bendruomenė taip pat bus priversta vertinti atitiktą paslaugų, produktų, su kuriais praktikoje dar nebuvo susidurta ir dėl ko, tikėtina, nebus aiškios teisinės bazės. Pastarosios aplinkybės gali nulemti teisininkų klaidas, daromas teikiant paslaugas klientams, netinkamą teisės aktų interpretavimą arba konfrontaciją su priežiūros institucijomis dėl skirtingo situacijos vertinimo. Teisinės bazės ir praktikos trūkumas taip pat gali tapti finansų rinkos dalyviams ir kitiems įpareigotiesiems subjektams paskirtų poveikio priemonių priežastimi, netinkamu paslaugų suteikimu, kas taip pat gali turėti poveikį ir kitoms žmogaus teisėms, pavyzdžiui, teisei į duomenų apsaugą.

Pirmiau nurodyta atskleidžia, kad informacinių technologijų plėtra ir vystymasis nėra vienareikšmiškai negatyvus procesas, didinantis PP/TF grėsmes, tačiau gali ir palengvinti finansų įstaigų bei kitų įpareigotųjų subjektų našta, įgyvendinant PPTFP teisės aktų reikalavimus. Visgi bet koks technologinio sprendimo diegimas vykdant veiklą turi būti atliekamas taikant didesnius atsargumo ir rūpestingumo standartus ir turint pakankamas žinias apie pritaikomas informacines technologijas. Be to, nuotolinei klientų identifikacijai ir automatinei kliento santykių stebėsenai naudojami produktai yra sudėtingi vien dėl pritaikymo, eksploataavimo, diegimo ir kitų susijusių procesų, tačiau dar didesnę iššūkį kelia teisinių žinių būtinybė kuriant šiuos produktus, nes kitu atveju produktas nebus paklausus.

Atitinkamai turi pasitempti tiek teisininkų bendruomenės dalis, bendradarbiaujanti su finansų rinkos dalyviais ar kitais įpareigotaisiais subjektais, tiek konsultuojanti technologinius sprendimus kuriančius asmenis. Lietuvai tampant šalimi, pritraukiančiai rinkos žaidėju, siūlančiais netipines finansines paslaugas, kyla pavojus, kad kažkuriame plėtros etape nebepavyks suvaldyti naujų paslaugų ar jų teikimo kanalų rizikos, o nusikaltėliai atkreips dėmesį į Lietuvą nebe tik kaip į tranzitinę valstybę, bet kaip ir į aplinką, kurioje paranku išbandyti naujas PP/TF įvykdymo formas.

IŠVADOS

1. Teisinis reguliavimas Lietuvoje PPTFP srityje yra kompleksiškas, nes atspindi PP/TF, kaip nusikalstamoms veikoms, būdingas savybes, tokias kaip - jų tęstinumas, skaidymas į stadijas, manipuliacija skirtingais ūkio sektoriais, įvairūs įvykdymo būdai. Teisinė bazė PPTFP srityje nėra apribota tik viena teisės šaka, nes ne visuomet PP/TF rizikos kelia vienodo lygio pavojų. PPTFPĮ, kuris laikytinas pagrindiniu įstatymu nagrinėjamos temos kontekste, nustatytas reguliavimas abstraktus dėl to, kad (i) yra parengtas užkardyti tiek PP, tiek TF, kurios yra dvi skirtingos nusikalstamos veikos, (ii) taikomas plačiam subjektų ratui. Įstatymu nustatytos priemonės nėra diferencijuotos pagal PP/TF skirtumus ir tik jų sąsajumas gali pateisinti vienos administracinių prevencinių priemonių sistemos taikymą. Minėtas abstraktumas sprendžiamas ir poįstatyminių teisės aktų gausa, kuriuos turi teisę priimti PPTFP priežiūrą užtikrinantys valdymo organai, todėl formuojasi konsultacijų, gerosios praktikos bazė, tačiau atskirai pagal šiuos pastebėjimus nekoreguojama įstatyminė bazė PPTFP srityje.
2. Dėl tarptautinio PP/TF reiškinių pobūdžio ES mastu yra ne tik brėžiamos gairės valstybėms narėms kiekvienai individualiai užtikrinant PPTFP, bet ir imamasi priemonių sujungti šių šalių pajėgas apsaugant pačią Sąjungą nuo PP/TF. Tendencijos, pastebimos keičiantis ES reguliavimui PPTFP srityje, leidžia teigti, kad reguliavimas ir toliau griežtės. Atsižvelgiant į Lietuvos, kaip ES narės, įsipareigojimus, tai turi ir turės būti atspindėta ir šalies nacionaliniame reguliavime. Pastebima, kad šalis susiduria su pirmaisiais sunkumais užtikrinant kooperavimąsi, jėgų apjungimą su kitomis valstybėmis narėmis siekiant apsaugoti ES interesus PPTFP srityje. Taigi iniciatyvų, pokyčių ES mastu PPTFP srityje nagrinėjimas leidžia prognozuoti, ko artimiausiu metu galima tikėtis ir iš Lietuvos įstatymo leidėjo, tačiau praktinis ES teisės aktų reikalavimų įgyvendinimas nėra toks nuspėjamas.
3. Įvertinti šalies pažeidžiamumą sudėtinga, nes nei vienoje valstybėje, taigi ir Lietuvoje, nebūtų galima baigtinio sąrašo principu apibrėžti, kaip PP/TF gali pasireikšti toje šalyje. Lietuvos atveju paprasčiau suvaldyti PP/TF rizikas, kurias kelia Lietuvos, kaip tranzitinės valstybės, statusas, nes tai iš esmės nekintanti aplinkybė. Bene didžiausią Lietuvos pažeidžiamumą lemia tai, kad kompetentingos institucijos netinkamai įgyvendina kai kurių ūkio sektorių kontrolę ir reguliavimą. Tokiu būdu PPTFP reglamentavimas tampa neefektyvus ir neatliekantis savo tikrosios paskirties. Potencialia grėsme laikytina tai, kad atskiri ūkio subjektai neturi

reikiamo supratimo apie TF riziką, kas gali nulemti TF rizikos kaip antraeilės arba nereikšmingos vertinimą. Nepaisant to, kad teroro grėsmės lygis Lietuvoje šiuo metu yra žemas, paminėtina, kad šis lygis gali kisti. Ši spraga, t. y. TF rizikos tinkamas neįvertinimas (nuvertinimas), gali būti išnaudotos nusikaltėlių, ypač atsižvelgiant į tai, kad patys teisės pažeidėjai atidžiai stebi, kaip valstybėse yra užtikrinamas PP/TF užkardymas.

4. Visiškos atitikties teisės aktų reikalavimams koncepcija PPTFP srityje yra ydinga ir tampa svarbiau plėtoti maksimalių pastangų koncepciją, t. y. svarbiau vertinti, ar finansų įstaiga ir kiti įpareigotieji subjektai geba faktais pagrįsti tai, kad dėjo visas galimas pastangas įgyvendinti PPTFP teisės aktų reikalavimus, stengėsi išsiaiškinti šių reikalavimų tikrąją prasmę, konsultavosi su priežiūros institucija. Taigi įrodinėjimo našta, kad teisės pažeidimas analogiškoje situacijoje būtų atsiradęs ir kitam subjektui, turėtų būti palikta pačiai finansų įstaigai ar kitam įpareigotajam subjektui. Tai, kad objektyviai neįmanoma įgyvendinti absoliučios PPTFP ir kartas nuo karto nusikaltėlių taikomi PP/TF metodai gali sėkmingai suveikti, rodo ir labai didelė su PP/TF rizikomis susijusių atsitiktinumų galimybė.
5. Technologinės aplinkos keitimasis taip pat reiškia padidėjusią PP/TF įvykdymo būdų įvairovę, o dėl tokios kaitos spartumo PP/TF rizikos yra tapusios ypač dinamiškomis. Virtuali erdvė, su kuria siejamos technologijos, padeda užtikrinti anonimiškumą ir nusikaltimų nesusekamumą, kas yra vienas svarbiausių PP/TF vykdančių nusikaltėlių uždavinių. Taigi klaidingu laikytinas požiūris, kad vien periodinė PP/TF rizikų peržiūra ir analizė yra pakankama, nes ji gali būti pavėluota, todėl stebėseną nebūtų efektyvi. Nurodyta sąlygoja, kad yra svarbi periodinė PP/TF rizikų analizė, tačiau dar aktualesnis *ex ante* ir *ad hoc* PP/TF rizikų vertinimas, kurie leidžia nedelsiant imtis priemonių prieš rizikai pavirstant realiai įvykdytu nusikaltimu. Lietuvos nacionalinis reglamentavimas yra parengtas taip, kad atspindėtų išankstinio rizikų įsivertinimo svarbą, tačiau ypatingai finansų rinkos dalyviai netinkamai įgyvendina PP/TF rizikų, būdingų konkrečiai jų veiklai, vertinimą.
6. Šiame rašto darbe analizuotos trys sritys, susijusios su PPTFP, ir šiose srityse kylantys iššūkiai, kurie detalizuoti žemiau:
 - 6.1. jungtinio tikrųjų savininkų registro idėjos įgyvendinimas parodė Bendrijos aplaidumą vertinant šią mintį, nes minimas registras veiks efektyviai tik tuo atveju, kai ES lygmeniu bus įtvirtinta unifikuota tikrojo savininko sąvoka. Kol ši problema nebus išspręsta, Lietuva susidurs su sunkumais mainantis

informacija apie tikruosius savininkus su kitomis valstybėmis narėmis. Vis dėlto pačio tikrojo savininko apibrėžimo problematika nepateisina fakto, kad šiuo metu Lietuvoje neveikia nacionalinis tikrųjų savininkų registras, kaip to reikalauja ES teisė. Nepakankamos valdžios institucijų pastangos kuriant įrankį, kuris padėtų kovoje su nusikalstamumu ir skaidrumo užtikrinimu, atskleidžia, kad PPTFP sritis nėra vertinama kaip prioritetinga arba nesuvokiama tikrųjų savininkų registro svarba;

- 6.2. finansų rinkos dalyviai Lietuvoje susiduria su iššūkiu suprantant, kaip jų vykdoma veikla gali būti panaudota PP/TF vykdymui. Didesnių keblumų kelia tai, kad ši problema negali būti išspręsta teisės aktais, kadangi nėra visuotinio modelio, kaip nusikaltėliai naudojami finansų rinkos dalyviais. Pastebėtina, kad LB jau yra identifikuota probleminė sritis – įstaigos visos veiklos rizikos vertinimas, todėl tiek esami, tiek būsimi finansų rinkos dalyviai turės labiau pasistengti įrodinėdami savo supratimą apie PPTFP reikalavimus. Nurodyta stiprina LB konsultacijų poreikį ir ilgainiui galima tikėtis, kad finansų rinkos dalyvio statuso siekiantys subjektai šio statuso taip ir neįgis vien dėl PPTFP teisės aktų reikalavimų netinkamo įgyvendinimo arba negebėjimo parodyti pakankamo supratimo apie numatomos vykdyti veiklos pažeidžiamumą PP/TF nusikaltimams;
- 6.3. šiai dienai Lietuvai esant „fintech“ įmonių centru, technologinę aplinką linkę išnaudoti tiek finansų rinkos žaidėjai, tiek kiti įpareigotieji subjektai ir nusikalstamas pasaulis. Dėl šios priežasties vienodai svarbu vertinti veikiančių, tiek planuojančių savo veiklą subjektų verslo modelį, taikomus technologinius sprendimus iš dviejų perspektyvų – teikiamos pozityvios naudos ir PP/TF grėsmės. Didėjantis skaičius finansines paslaugas teikiančių subjektų taip pat suponuoja, kad rinkos dalyviai stengsis siekti išskirtumo, ieškos tikslinės auditorijos, kurios nėra pritraukę konkurentai. Tai tiesiogiai veikia ir galimai dar stipriau paveiks ateityje teisininkų bendruomenę, kuri turės suprasti technologinių sprendimų veikimą ir konsultuoti dėl šių sprendimų atitikties teisės aktams. Vadinasi, iš teisininko, kurio veiklos sritis susieta su PPTFP, bus tikimasi tam tikro lygio išprusimo informacinių technologijų srityje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos norminiai teisės aktai

Įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1997, 2-16
3. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (1997). *Valstybės žinios*, 64-1502.
4. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 33-1250.
5. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 63-2243.
6. Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 163-7739.
7. Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 163-7759.
8. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
9. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymas (2019). TAR, 24237.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 147¹, 151¹, 189, 214, 218, 224¹ straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2020). TAR, 24234.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 291 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 24-794.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 481 „Dėl Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 38-1395.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. vasario 4 d. nutarimas Nr. 93 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. lapkričio 10 d. nutarimo Nr. 1614-8 „Dėl

Teroro grėsmės lygio nustatymo, skelbimo ir parengties tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR, 1810.

Kiti poįstatyminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 1996 m. liepos 1 d. potvarkis Nr. 206 „Dėl darbo grupės Pinigų plovimo prevencijos įstatymo projektui parengti sudarymo“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29377?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=3d67c327-70d9-49fc-96f6-5d8f22e987f2> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
2. Lietuvos banko valdybos 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 296 „Dėl pinigų plovimo prevencijos metodinių rekomendacijų“. *Valstybės žinios*, 5-0.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Seimo Europos reikalų komiteto parengtos išvados-pranešimo apie Nacionalinės acquis priėmimo programos vykdymą ir siūlymus, kaip gerinti šios programos administravimą“. *Valstybės žinios*, 11-251.
4. Lietuvos banko valdybos 2009 m. gruodžio 24 d. nutarimas Nr. 238 „Dėl Lietuvos banko išduodamų leidimų elektroninių pinigų ir mokėjimo įstaigoms“. *Valstybės žinios*, 4-181.
5. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2011 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. 344 „Dėl tikslinių teritorijų sąrašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 110-4021.
6. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2014 m. gruodžio 5 d. įsakymas Nr. V-240 „Dėl galimo pinigų plovimo ir įtartinų piniginių operacijų ar sandorių atpažinimo kriterijų sąrašo patvirtinimo“. TAR, 19204.
7. Lietuvos banko valdybos 2015 m. vasario 12 d. nutarimas Nr. 03-17 „Dėl finansų rinkos dalyviams skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (arba) teroristų finansavimui, patvirtinimo“. TAR, 2400.
8. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2015 m. gegužės 21 d. įsakymas Nr. V-129 „Dėl informacijos, teikiamos pagal Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo reikalavimus, teikimo formų, teikimo schemas ir teikimo formų pildymo rekomendacijų patvirtinimo“. TAR, 8016.

9. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2016 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. V-314 „Dėl techninių reikalavimų kliento tapatybės nustatymo procesui, kai tapatybė nustatoma nuotoliniu būdu, naudojantis elektroninėmis priemonėmis, leidžiančiomis tiesioginio vaizdo perdavimą, patvirtinimo“. TAR, 27955.
10. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2017 m. rugsėjo 4 d. įsakymas Nr. V-129 „Dėl piniginių operacijų, sandorių ir klientų registracijos žurnalų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. TAR, 14739.
11. Lietuvos antstolių rūmų prezidiumo 2017 m. lapkričio 8 d. nutarimu Nr. 404 patvirtinti „Antstoliams ir antstolio atstovams skirti nurodymai, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=2713> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. vasario 8 d. įsakymas „Dėl teisingumo ministro 2013 m. spalio 11 d. įsakymo Nr. 1R-231 „Dėl juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR, 1984.
13. Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos 2020 m. sausio 30 d. sprendimas „Dėl taisyklių advokatams ir advokatų padėjėjams dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos pakeitimo“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.advokatura.lt/pinigu-plovimo-prevencija/> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
14. Lietuvos banko valdybos 2020 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 03-166 „Dėl finansų rinkos dalyvių veiklos funkcijų perdavimo kitiems asmenims taisyklių patvirtinimo“. TAR, 23662.

Europos Sąjungos norminiai teisės aktai

1. Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija). *OL C 202*, p. 13.
2. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija). *OL C 202*, p. 47.
3. Tarybos 1991 m. birželio 10 d. direktyva 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui. *OL L 166*, p. 77.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gruodžio 4 d. direktyva 2001/97/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui. *OL L 344*, p. 76.

5. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. spalio 26 d. direktyva 2005/60/EB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui. *OL L 309*, p. 15.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. gegužės 20 d. direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos naudojimo pinigų plovimui ar teroristų finansavimui prevencijos, kuria iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 648/2012 ir panaikinama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB bei Komisijos direktyva 2006/70/EB. *OL L 141*, p. 73.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. gegužės 30 d. direktyva (ES) 2018/843, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2015/849 dėl finansų sistemos naudojimo pinigų plovimui ar teroristų finansavimui prevencijos ir iš dalies keičiamos direktyvos 2009/138/EB ir 2013/36/ES. *OL L 156*, p. 43.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. spalio 23 d. direktyva (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis. *OL L 284*, p. 22.

Tarptautiniai norminiai teisės aktai

1. Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmo finansavimu (1999). *Valstybės žinios*, 2003, 8-268.

Specialioji literatūra

1. Arevalo, B. (2015). *Facilitators of financial crime: An explorative research on money mules in the Netherlands*. Baigiamasis darbas, socialiniai mokslai, kriminologija, Utrechto universitetas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://uu.academia.edu/BrendaCArevalo> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
2. Chisti, S., Barberis J. (2016). *The FINTECH Book: The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries*. [interaktyvus] *Google Books*. John Wiley & Sons. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=b2fpCgAAQBAJ&lpg=PR8&ots=oCPMO6zhIu&dq=financial%20technology&lr&hl=lt&pg=PA14#v=onepage&q=financial%20technology&f=false> [žiūrėta 2021 m. kovo 23 d.].
3. Davies, H. ir Zhivitskaya, M. (2018). Three Lines of Defence: A Robust Organising Framework, or Just Lines in the Sand? *Global Policy*, 9(1), p. 34-42 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1758-5899.12568> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

4. Denovagis, E (2015). *Baudžiamosios atsakomybės už pinigų plovimą problemos: nacionalinis ir tarptautinis aspektas*. Magistro darbas, socialiniai mokslai, teisė, Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
5. Gutauskas, A. (2007). Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 8(98), p. 62-70 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2693/2497> [žiūrėta 2021 m. vasario 11 d.].
6. Krieger, T., Meierrieks, D. (2011). Terrorist Financing and Money Laundering. *SSRN Electronic Journal*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1860069>
7. Kumar, V. A. (2012). Money Laundering: Concept, Significance and its Impact. *European Journal of Business and Management*, 4(2), p. 113-119 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/view/1040/960> [žiūrėta 2021 m. vasario 11 d.].
8. Leukfeldt, E. R., Kleemans, E. R. (2019). Cybercrime, money mules and situational crime prevention. Iš: Hufnagel, S. ir Moiseienko, A. (2019). *Criminal Networks and Law Enforcement*, <https://doi.org/10.4324/9781351176194>
9. Paukštė, A. (2004). Terorizmo sąvoka. *Jurisprudencija*, 59(51), p. 68-80 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3185> [žiūrėta 2021 m. kovo 23 d.].
10. Richards, J. R. (1998). *Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigators*. [interaktyvus]. Google Books. CRC Press. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=RmGi5zDus7gC&lpg=PA3&dq=money%20laundering%20capone&lr&hl=lt&pg=PP2#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2021 m. vasario 11 d.].
11. Richet, J. L. (2013). *Laundering Money Online: a review of cybercriminals' methods* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://arxiv.org/abs/1310.2368v1> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
12. Salehi, A., Ghazanfari, M. ir Fathian, M. (2017). Data Mining Techniques for Anti Money Laundering. *International Journal of Applied Engineering Research*,

- [interaktyvus] 12(20), p. 10084-10094. Prieiga per internetą: https://www.ripublication.com/ijaer17/ijaerv12n20_120.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 23 d.].
13. Schott, P. A. (2006). *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism: Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX* [interaktyvus], Washington, DC: World Bank. Prieiga per internetą: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6977> [žiūrėta 2021 m. kovo 23 d.].
 14. Šlepetys, R. (2010). Nusikalstamu veikų, susijusių su nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimu, kriminalistinė charakteristika. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 0(4), p. 252-268.
 15. Teichmann, F. M. (2019). Recent trends in money laundering and terrorism financing. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 27(1), p. 2-12, <https://doi.org/10.1108/JFRC-03-2018-0042>
 16. Varga, D. (2017). Fintech, the new era of financial services. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 48(11), p. 22-32, <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2017.11.03>
 17. Vasiliauskienė, V. (2014). *Kova su terorizmu humanitarinės teisės kontekste*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 18. Vaškelaitytis, V., Nienius, D. (2003). Ofšorinis verslas ir pinigų plovimo prevencija. *Inžinerinė ekonomika*, 4(35), p. 70-76 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/41153> [žiūrėta 2021 m. vasario 11 d.].

Travaux préparatoires

1. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 147¹, 151¹, 189, 214, 218, 224¹ straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 212, 254 ir 327 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/5b232d10432e11ea983cd4e02103c255?positionInSearchResults=9&searchModelUUID=9e068073-6012-458c-b118-a74b47e8de7d> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

2. Direktyvos (ES) 2018/1673 ir nacionalinių teisės aktų projektų atitikties lentelė [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-9dzqnead&documentId=TAIS.302112&category=TAK> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
3. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.36383?jfwid=gbxjqonmo> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
4. Lietuvos Respublikos Seimo Juridinio skyriaus 1997 m. birželio 18 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymo projekto“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.36683?jfwid=gbxjqonmo> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl viešosios įstaigos Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centro steigimo ir valstybės turto investavimo“ projektas ir jo lydintieji dokumentai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/db096bc1093011ebbedbd456d2fb030d?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=789de68e-d826-4973-b01c-cd0b7d85b16d> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

Minkštosios teisės (angl. *soft law*) šaltiniai

1. Tarptautinė kovos su pinigų plovimu organizacija (2008). *Terrorist Financing* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/fatfterroristfinancingtypologiesreport.html> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
2. Tarptautinė kovos su pinigų plovimu organizacija (2014). *Guidance for a Risk-based Approach the Banking Sector* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.fatf-gafi.org/documents/riskbasedapproach/documents/risk-based-approach-banking-sector.html?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](https://www.fatf-gafi.org/documents/riskbasedapproach/documents/risk-based-approach-banking-sector.html?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate)) [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
3. Lietuvos bankas. *Kokio lygio pareigas turi eiti PPTFPĮ 2 straipsnio 23 dalyje minimas vyresnysis vadovas?* [interaktyvus] (modifikuota 2018-07-24). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/duk/pinigu-plovimo-ir-teroristu-finansavimo->

[prevencija/kokio-lygio-pareigas-turi-eiti-pptfpi-2-straipsnio-23-dalyje-minimas-vyresnysis-vadovas](#) [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

4. Lietuvos banko Finansų rinkos priežiūros tarnybos Pinigų plovimo prevencijos skyrius. *Finansų rinkos dalyvių atliekamų visos veiklos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimų apžvalga* [interaktyvus] (modifikuota 2021-02-11). Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.85/series.4357#item_d_5297 [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
5. Lietuvos bankas. *Lietuvos banko rekomendacijos dėl klientų rizikos vertinimo* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/rekomendacijos#ex-2-1> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

Kiti šaltiniai

1. Jungtinės Tautos: Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras (2011). *Illicit money: how much is out there?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2011/October/illicit-money_-how-much-is-out-there.html [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].
2. Tarptautinis valiutos fondas (2018). *Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583> [žiūrėta kovo 31 d.].
3. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2020). *Lietuvos Respublikos nacionalinis pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimas* [interaktyvus] (modifikuota 2020-05-20). Prieiga per internetą: <http://www.fntt.lt/lt/pinigu-plovimo-prevencija/nacionalinis-pinigu-plovimo-ir-teroristu-finansavimo-rizikos-vertinimas/242> (žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.).
4. PricewaterhouseCoopers (2020). *Implementation of the UBO-registration requirement in 28 EU and EEA countries* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.pwc.nl/en/insights-and-publications/tax-news/enterprises/implementation-of-the-ubo-registration-requirement-in-28-eu-and-eea-countries.html> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

5. Invest Lithuania (2021). *The Fintech Landscape in Lithuania Report* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://investlithuania.com/fintech-report-2020-2021/> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
6. Lietuvos bankas. *Poveikio priemonės* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/poveikio-priemones-2> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis> [žiūrėta 2021 m. kovo 24 d.].

SANTRAUKA

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencija Lietuvoje bei iššūkiai šioje srityje

Meda Komkaitė

Magistro darbe yra analizuojama (i) PPTFP Lietuvoje, kurios siekia finansų įstaigos ir kiti įpareigotieji subjektai (kaip jie apibrėžti PPTFP reglamentuojančiais teisės aktais) bei (ii) su šia prevencija susiję kai kurie reikšmingi sunkumai, išskylantis ir galimai iškilsiantys praktikoje. Šiame rašto darbe vertinti kai kurie nacionalinio reguliavimo aspektai, jo ryšys su ES teise, įvairių Lietuvos ir užsienio institucijų aktualiais klausimais atlikti tyrimai, tirta PP/TF sąveika PPTFP kontekste.

Darbe analizuotas poreikis PPTFP reguliavimui įtvirtinti ir įvertinta, kad, be kita ko, PP/TF užkardymas būtinas dėl kylančios didelės žalos ir kėsinosi į svarbius teisinius gėrius, kaip, pavyzdžiui, efektyviai funkcionuojanti finansų sistema. Įvertinti PP/TF skirtumai ir sąsajumas, šių nusikalstamų veikų procesas, pasireiškimo būdai, kurie taip pat leidžia suprasti, kad yra tikslinga tą patį prevencinį mechanizmą taikyti skirtingų nusikaltimų užkardymui.

Nustatyta, kad Lietuvos institucijų sąranga, reglamentavimo kitimo kryptis rodo, jog PPTFP skiriamas vis didesnis dėmesys, reguliavimas yra griežtinamas ir stengiamasi didinti suvokimą apie PPTFP ne tik valstybiniame, bet privačiame sektoriuje. Kompetencija ir visapusiškas šios srities supratimas yra reikalingas tiek tvarkantis su šiuo metu kylančiais iššūkiais, tiek su galimai kilsiančiais ateityje. Vis dėlto pastarieji išbandymai, kuriuos svarbu įveikti, nėra išimtinai susiję su technologijų plėtra. Šiame magistro darbe aptariama, kad yra tikslinga atkreipti dėmesį tiek į nacionalinio reguliavimo spragas, valdant PP/TF rizikas, tiek ES mastu galiojančio teisinio reglamentavimo didesnio unifikuojamo poreikį atskirais aspektais. Rašto darbe taip pat keliama mintis, kad visiškai atitiktis PPTFP reikalavimams nėra galima vien dėl galimų PP/TF riziką keliančių scenarijų įvairovės ir atsitiktinumų galimybių.

SUMMARY

Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing in Lithuania and Challenges in this Area

Meda Komkaitė

The master thesis analyses (i) AML/CFT in Lithuania, which is sought by financial institutions and other obliged entities (as defined in the legal acts regulating AML/CFT) and (ii) some significant difficulties related to this prevention that occur in practice. This paper evaluates some aspects of national regulation, its relationship with EU law, researches on topical issues of various Lithuanian and foreign institutions, ML/TF interaction in the context of AML/CFT.

The paper analyses the need for AML/CFT regulation and assesses that, among other things, the prevention of ML/TF is necessary due to the serious damage and the encroachment on important legal goods, such as an efficient financial system. The differences and links between ML/TF, the process of these crimes, and the ways in which they occur, which also allow us to understand that it is appropriate to apply the same preventive mechanism to the prevention of different crimes, have been assessed.

It has been established that the structure of Lithuanian institutions and the direction of regulatory change show that AML/CFT is receiving more and more attention, regulation is being tightened and efforts are being made to increase awareness of AML/CFT not only in the public but also in the private sector. Competence and a comprehensive understanding of this area are needed both to deal with current challenges and those that may arise in the future. However, recent challenges that are important to overcome are not exclusively related to technological developments. This master thesis discusses the desirability of paying attention to both the gaps in national regulation in the management of ML/TF risks and the need for greater unification of the EU - wide legal framework in certain aspects. The paper also suggests that full compliance with AML/CFT requirements is not possible simply because of the various ML/TF risk scenarios and the possibility of contingencies.